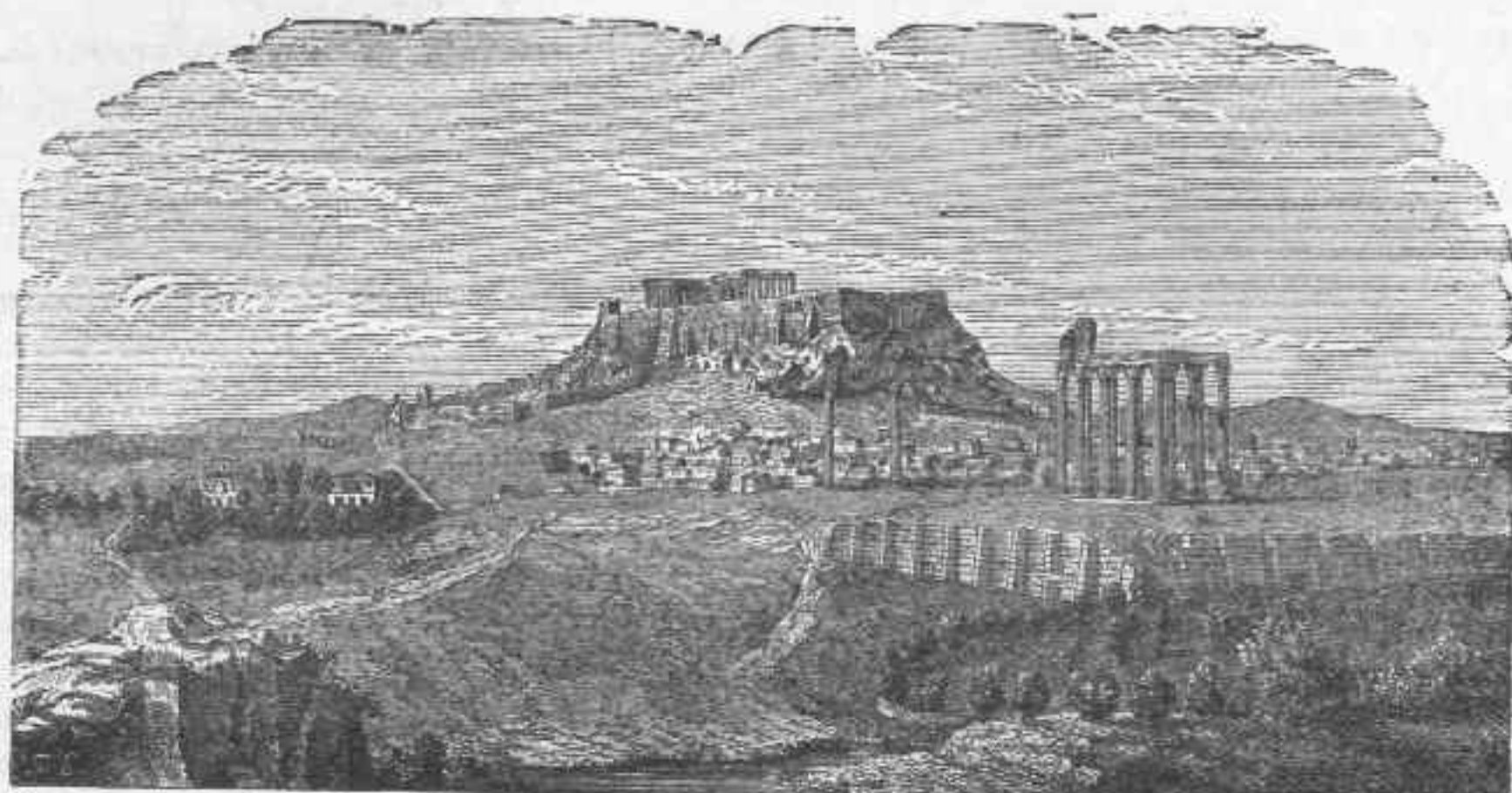

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ, 1867.

ΤΟΜΟΣ ΙΗ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 417.

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΠΝΥΚΟΣ.

ΕΝ τῷ μέσῳ τῶν σεισμῶν τῆς πατρίδος ἡμῶν γῆς, οἵτινες ὅμως οὐχὶ τὴν καταστροφὴν, ἀλλὰ τὴν δημιουργικὴν αὐτῆς ἀνάπλασιν προαγγέλλουσιν· ἐν τῷ μέσῳ πολυάθλων ἀγώνων, παρελθόντων, παρόντων καὶ ἐσομένων, καθ' οὓς νεκραὶ πνευματικαὶ δυνάμεις, τὸ μέλλον κατασκευάζουσιν, παρίστανται παλαίους καὶ πρὸς τὰς ἀγρίας, τὰς τιτανεῖους δυνάμεις τοῦ σκότους τὰς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος μελαίνας θανάτου σκιάς ζητούσας ἐπὶ τὸ μέλλον ἡμῶν νὰ ἐπιβρίψωσι, κάλλιστον πρόκειται θέημα, εἰς ὃ ἀσμένως ὁ ἐναγώνιος ἐπαναπαύεται νοῦς· νεολαία τὸ πολυπόθητον ἐκεῖνο μέλλον προεικονίζουσα, ἥτις ὡς ἀνθηαὶ παρ' ἡφαίστειον ἀναβλαστάνουσιν κρατῆρα, τὴν νέαν τῆς πατρίδος πλάσιν αἰσίως προσηνίζει. Οἱ δὲ γεραίτεροι ἡμεῖς μετὰ στοργῆς περιέπομεν αὐτὴν ὡς ἀναπολοῦσαν τὸ πάλαι ποτὲ εὐδαίμον τῶν πατέρων ἔκ τὸ μετὰ μακροῦς χειμῶνος κατὰ τὴν ἐπερχομένην παλλιγγενεσίαν μέλλον πάλιν ν' ἀνακύψῃ.

Ἐγὼ δὲ πρὶν ἢ κατὰ καθῆκον ἐκθέσω τὰ περὶ τῶν νεανίσκων τούτων τῶν ἐνταῦθα προσερχομένων, ὅπως δώσωσι καὶ δημοσίᾳ λόγον τῶν κατὰ τὸν παρε-

χόμενον σχολικὸν ἐνιαυτὸν λογικῶν αὐτῶν ἀγώνων, δι' ὧν τὸ καθ' ἑαυτοῦ συγκρατεῖται τὸ μέλλον, ἐπιτρέποντες ἡμῖν νὰ ἴδωμεν ἐπὶ τῶν εὐθύμων καὶ εὐκινήτων αὐτῶν ὄψεων τὰς χρηστὰς περὶ αὐτοῦ ἐλπίδας, ἐν τοιαύτῃ, λέγω, χρημοσύνῃ πανηγύρει ἐνταῦθα παριστάμενος, μετὰ δεκατρεῖς ἑτέρας παρελθούσας ὁμοίως περιόδους, καὶ ἐπόμενος τῷ κάλλιστα ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἐκπαιδευτηρίῳ κειμένῳ ἐθίμῳ, θέλω προσπαθῆσαι νὰ στρέψω σήμερον μεθ' ὑμῶν τὸ βλέμμα εἰς σημεῖόν τι τοῦ τηλαυγοῦς τῆς ἀρχαιότητος ἄστρου, λέγων βραχέως τινὰ περὶ πνυκός (α). Διότι τὰ ἐρημικὰ ἐκεῖνα καὶ γεγραπὰ λείψανα τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐκλείας, οἱ μάρτυρες ἐκεῖνοι τῆς τῶν πατέρων ἀρετῆς εἰς μίμησιν παρορμῶσι τοὺς νεωτέρους· εὐγνωμοσύνη δὲ ὀφείλεται δικαία, διότι ταῦτα ὑπὲρ ἡμῶν εὐγλωττότερον τῶν ζώντων συναγόρηνσαν πρὸς τοὺς σήμερον πεφωτισμένους λαούς. Ἡ δὲ ἐπιβρόχῃ αὐτῶν ἐπὶ τὸν πολιτικὸν καὶ ἐθνικὸν ἡμῶν βίον, μεγάλη οὖσα καὶ ἀγαθοποιός, σημαίνει ἀσφαλῶς καὶ

(α) Κατὰ τοὺς ἀρχαίους γραμματικούς αἱ πλάγαι πτώσεις τοῦ πνυξ "σχηματίζονται" πνυός, πνυνί κ.τ.λ. ἀλλ' ἕνεκα τούτου οὐδεμία, νομίζω, ἀνάγκη νὰ εἰσαχθῇ καὶ ἡ ἀνωφελές αὕτη εἰς τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν ἀνωμαλία. Ἀλλ' εἰς τὸν εὐκαίρως συνιστάμενον ἀκαδημαϊκὸν σύλλογον ἀπὸκειται καὶ τοῦτο μετὰ πολλῶν ἄλλων νὰ λύσῃ· πολλοὶ δὲ τινες καὶ ἱκανοὶ ἐκ τῶν περὶ τὰ δίκαια παρ' ἡμῖν δεινῶν περιεχόμενοι ἐν αὐτῇ εὐκολώτερον θέλουσι ἀγέροι τὰ περὶ τὴν γλῶσσαν ἄδικα.

τῆς ἡμετέρας προόδου τοὺς διαφόρους βαθμούς· διότι δὲν εἶναι ἄψυχοί τινες λίθοι, οἷοι παρίστανται εἰς τοὺς ἀναισθητοῦντας καὶ ἐν τῷ παρόντι μόνον ζῶντας ἀνθρώπους, ἀλλ' εἶναι σύμβολα ζωῆς τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ μέλλοντος ἐν τῷ τῆς ἀνθρωπότητος βίῳ συνάπτοντα. Καὶ ἄλλως δὲ εἶναι ἀξιόλογος ἡ σπουδὴ αὕτη καὶ οἰκεία μάλιστα ἡμῖν καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν παιδευσιν, εἴπερ τι ἄλλο, συντελοῦσα (α)· διότι δεσμὸς μυστηριώδης συνέχει ἡμᾶς πρὸς ἅπαντα τὸν ἀρχαῖον ἑλληνισμόν.

Οὐδεὶς δὲ εὐ φρονῶν, ἀποβλέπων εἰς τὰς κατ' ἡμᾶς ἀνάγκας τῶν κοινωνιῶν, ὧν ἡ εὐημερία εἶναι ἐν πολλοῖς προῖόν τῶν θυμιασίων ἐφρμογῶν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἤθελεν ὑπολάβει ὡς πολυτελεστέραν καὶ πῶς ματαιόσπουδον τὴν τῆς ἀρχαιότητος μάθησιν, ἐν τῷ μέσῳ μάλιστα τοσούτων καὶ τηλικούτων περὶ τὰ τὸν ὕλικόν βίον ἀποβλέποντα ἡμετέρων ἐλλείψεων καὶ ἀναγκῶν. Διότι, ὅταν ἐκ προνοίας κυβερνητικῆς, ἢ ἐξ ἐθνικῆς αὐτοδουλίας, ἐπέλθῃ ποτὲ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ εὐκαταία ἐκείνη κοινωνικὴ κατὰστασις, ἡ ἀπὸ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν μέγα μέρος τῶν δυνάμεων αὐτῆς ἀρυσμένη, καὶ τότε ἡ διὰ τῆς ἀρχαιότητος γνῶσις τοῦ ἠθικοῦ καὶ αἰσθητικοῦ καλοῦ οὐχ ἦττον παρίσταται ἡμῖν ἄφρευκτος· ἐπειδὴ ὡς θεία τις ἐπὶ αὐχμηροῦ πεδίου αὖρα θέλει ἐπιπνέει δρόσον τὸ ὑπόζηρον μετριάζουσα τῶν παρασκευαστικῶν τοῦ ὕλικου βίου γνώσεων. Κατὰ τοῦτο δὲ μάλιστα ὑπερέχει τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἄλλων ἐν τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ οἰκούντων λαῶν, οἵτινες ἐστερημένοι τοῦ κατὰ θεῖον εὐμοιρίαν ἡμῖν ἐπιπολάζοντος θείου τούτου δωρήματος, τοῦ τὴν ψυχὴν τῶν ἐθνῶν ἐξευγενίζοντος, δύνανται νὰ κινδυνεύσωσι τάχιον νὰ παρασυρθῶσιν, ἅμα τῇ ἀναπτύξει αὐτῶν, ὑπὸ τοῦ χειμάρρου τοῦ ὕλισμοῦ τοῦ δυστυχοῦς κατακλύζοντος πολλὰς τῶν συγχρόνων ἡμῖν κοινωνιῶν.

Ὁ δὲ περὶ πνυκὸς λόγος εἶναι ἀξιόλογον ἀγώνισμα ἀρχαιολογίας, ἱστορίας, πολιτικῆς καὶ ῥητορείας. Διότι ἐνταῦθα ἡ ἀστυκὴ καὶ ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, διαμορφωθείσαι τὸ πρῶτον, ὡς δυνάμεις θυμιασίως τὴν ἐθνικὴν δραστηριότητα προάγουσαι, τὰ κράτι-

στα τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτευμάτων στοιχεῖα διατύπωσαν. Ἐνταῦθα ποτε, ἐν τῷ μέσῳ ἐθνικῆς ζωῆς εὐρωστούσης καὶ ἐνερμονίου, παρήχθησαν αἱ θεαταὶ ἐκεῖναι ἐμπνεύσεις τῆς μεγαλοφυΐας ὑπὸ τῶν εὐγενεστάτων παρορμωμένης ἀψιθυμιῶν· ἐκεῖναι δὲ ἐδημιούργησαν τὰ καλλιτεχνικά, τὰ καλλιλογικά, τὰ πολιτικά ἐκεῖνα ἀριστουργήματα, δι' ὧν ἀχρι τοῦδε οἱ μεγάλοι πάντων τῶν ἐθνῶν πολῖται παιδεύονται, ἀφ' ὧν καὶ ὁ φιλόσοφος καὶ ὁ ῥήτωρ καὶ καλλιτέχνης ἐμπνέονται. Ἀλλ' ἐνταῦθα, ὅταν τὸ κράτος τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φιλοπατρίας ἐλαυνῶς ἀντικατέστησεν ἡ ἐθνοδόρος τυραννία τοῦ ὄχλου, ἐρμαίου γινομένου φάυλων κολάκων· καὶ ἡ πολυμήχανος ἀσέβεια τὴν εὐσεβῆ καὶ γαλήνιον πίστιν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἀνθρωπίνους νόμους, ἐνταῦθα, λέγω, καὶ ἐξέπνευσεν ἡ τῶν προγόνων ἐλευθερία, ἐν τῷ μέσῳ ἀγρίων καὶ ἀκολάστων φωνῶν. Ὅποιαι λοιπὸν ὑποθέσεις βαθείας μελέτης πρὸς τὸν φιλοσοφοῦντα πολιτικόν! ὅποια ἐθνωφελῆ μαθήματα πρὸς τὰ πολυπαθῆ λείψανα τῶν ἐνδόξων ἐκείνων προγόνων!

Α'. α)

1. Ἀλλὰ σήμερον δὲν θέλομεν ἐνδιατρίψει εἰς τὴν τοπογραφικὴν ἐξακρίβωσιν, οὐδὲ εἰς τὴν χρονολογικὴν συζήτησιν, οὐδὲ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐρευναν τῶν περὶ πνυκός· τὸ μὲν διότι εἰς παρασκευὴν τοιαύτης ὑποθέσεως ὁ χρόνος κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐξέλιπεν ἡμῖν, εἰς ἄλλα οὐχ ἦττον προσφιλῆ καὶ σπουδαῖα ἔργα ἀσχολουμένοις, τὸ δὲ καὶ διότι τὸ ἔργον ἤθελεν οὕτως ἀποδῆ μακρότερον τοῦ δέοντος καὶ ἦττον πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν καὶ τόπον οἰκεῖον. Ἡ πρόθεσις λοιπὸν ἡμῶν εἶναι σήμερον πολὺ μετριοτέρα· διότι ἐπιθυμοῦντες συμβολὴν τινὰ μόνον εἰς τὸ περὶ πνυκὸς νὰ προσανέγκωμεν θέλομεν προσπαθῆσαι διὰ νέων τινῶν λόγων νὰ συντελέσωμεν ἐκ τοῦ προχείρου εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ σχήματος τῆς πνυκός· οὕτω δ' ἐλπίζομεν, ὅτι θέλωσιν ἀνκιρεθῆ καὶ οἱ κυριώτατοι κατὰ τῆς παραδεδειγμένης θέσεως αὐτῆς λόγοι.

Ἀλλὰ τοιαῦτα ἐπιχειροῦντες προσκρούομεν εἰς τὴν γνώμην περιωνύμου τινὸς ἐν τῇ μουσοτρόφῳ Γερμανίᾳ ἱεροφάντου τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν, ὅστις γενεὰν ὅλην ἀνδρῶν λογίων ἐμυσταγώγησεν εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης· ἀπηγήματα δέ τινα τῶν μουσολήπτων αὐτοῦ λόγων μέχρις ἡμῶν ἀφικνοῦνται. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι ὁ ἐν ἀρχαιολογίᾳ περιφνής Βέλκερος, ἐκ τινος σημειώσεως, ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ Οὐλερίχου εὐρεθείσης, ὁρμώμενος καὶ ἀναπτύσσων τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἔγραψεν ὑπερεβδόμηκοντασέλιδον σοφὴν

(α) Διὰ ταῦτα συμφέρει παρ' ἡμῖν ἡ ἀρχαιότης νὰ διδάσκηται οὐχὶ ὡς νεκρά τις ἱστορία, ἀλλ' ὡς ἐμψυχὸς τις ἐθνικὸς βίος, πρὸς ὃ θυμιασίως ἤθελε συντελεῖ ἡ ἡμετέρα γλῶσσα καὶ ἡ ἱστορικὴ παράδοσις, ἃν ἐπιδέομεν νὰ καταρτίσωμεν ἐθνικὸν τι σύστημα ἐκπαιδεύσεως, οὐχὶ καταστρέφον, ἀλλὰ συμπληροῦν τὴν παράδοσιν. Ἐν τῷ μέσῳ π. χ. πολυαριθμῶν ἐπιγραφῶν ἀρχαίων, ὃ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἑλληνόπαις δὲν ἤθελε πρᾶτθαι νὰ προσέλθῃ εἰς τινα ἐξ αὐτῶν, ἃν ἐν τῇ χρηστομαθείᾳ αὐτοῦ περιείχετο ἐκλογὴ τις ἐπιγραφῶν κατὰ χρόνον καὶ εἶδος σκοπίμως καταρτισμένη, ὁμοιούτως δὲ καὶ ἐπὶ κοινοῖς γράμμασι κεχαργμένη· τοῦθ' ὅπερ ἤθελεν εὐκολύνει αὐτῷ καὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν κατάληψιν τῶν τοιούτων μνημείων, καλῶς καὶ ἄλλως συντελούντων εἰς γνῶσιν τῆς γλώσσης, διότι πάμπολλαι τῶν περιεχομένων μορφῶν λέξεων καὶ λόγων δὲν ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς συνήθεσι τῶν ἀρχαίων καιμέγῳ.

πραγματείαν (α), δι' ἧς ἐπιχειρεῖ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὸ ὑφ' ἡμῶν καλούμενον πνύξ εἶναι τὸ πάλαι πελασγικόν, τὸ δὲ βῆμα βωμὸς τοῦ ὑψίστου Διός. Ἐτεροὶ δὲ σοφοὶ ἄνδρες παρηκολούθησαν αὐτῷ· ὁ Γοτλίγγιος (β) καὶ ὁ Κούρτιος, (γ) ὅστις μετὰ τοῦ περιηλεοῦς ἀρχιτέκτονος Βοιτιγέρου καὶ ἐπισκεψάμενος τὸν τόπον καὶ ἀνασκαφάς τινας ἐπιχειρήσας τὴν γνώμην ἐκείνην ἐζήτησε νὰ στηρίξῃ. Ἀλλ' οὐδόλως ἀποδεικνύμεν εἰς ἀγῶνα πρὸς τοιοῦτους ἀποδυόμενοι ἄνδρες, οὐχὶ εἰς τὰς ἀσθενεῖς ἡμῶν δυνάμεις πεποιθότες, ἀλλ' εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἔρωτα τὸν καταπλέγοντα τὰς εὐγενεῖς ἐκείνας ψυχάς. Διότι πολλάκις μὲν σχέσις τις τοῦ ζητουμένου, ἀτελέστερόν ποτε, καίπερ ὑπὸ πολυμαθῶν ἀνδρῶν ἐξετασθεῖσα, τῶν ἐξεταζόντων εἰς ἕτερόν τι τῶν ἀποδεικτέων ὕλως προσκειμένων, μετὰ ταῦτα δὲ ἰδιαίτητα, καί περ ὑπὸ μετρίου ἀνδρός, ἐξακριβωθείσα, ὕλην κατέδειξε τὴν ἀλήθειαν. Ἄν δὲ, ὡς ἐλπίζομεν, ὁ ἡμέτερος λόγος ἀποδειχθῇ ὀρθῶς ἔχων, πρῶτοι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι θέλουσιν ἀναμφιδόλως σπεύσει ν' ἀσπασθῶσι τὴν ἀλήθειαν, χαίροντες, ὅτι αἱ σοφαὶ αὐτῶν ἔρευναι παρέσχον τὴν ἀφορμὴν εἰς τελεσφόρον τινὰ συζήτησιν καὶ ὀριστικὴν τοῦ ζητουμένου εὕρεσιν.

2. Ὅθεν, διὰ τὴν σοφίαν τοῦ περὶ πνυκὸς ἔργου τῶν περὶ τὸν Βέλκερον, περιλαβόντων πάντα τὰ ἀξιόλογα περὶ τῆς ὑποθέσεως ἀρχαῖα χωρία, ἀπαλλοττόμενοι τοῦ νὰ ἐπικυαλάσωμεν ὅσα καλῶς ἐκεῖ περιέχονται, θαρρόντως ἐξετάζομεν ἀμέσως τοὺς ἰσχυροτάτους τῶν λόγων, καθ' οὓς ἐκτεπιζέται ἡ πνύξ.

α. Ὁ τόπος εἶναι ἀκαταλληλότατος εἰς ἐκκλησίαν· διότι ἡ κλίσις, ἀντὶ νὰ ᾔῃαι ἀπὸ τῆς περιφερείας εἰς τὸ κέντρον, εἶναι ἐξ ἐναντίας ἀπὸ τοῦ κέντρου, παρ' ὃ τὸ λεγόμενον βῆμα, εἰς τὴν περιφέρειαν.

β. Ὁ τόπος, ὡς ἔχει, εἶναι λίαν ἐκτεθειμένος καὶ εἰς τὸν κύσωνα τοῦ ἡλίου καὶ εἰς τὰς πνοὰς τῶν ἀνέμων· ἐπὶ δὲ ἡ φωνὴ τοῦ λέγοντος δὲν ἤθελε φθάνει μέχρι τῶν κατὰ τὰ ἄκρα ἀκροατῶν.

γ. Ἐκ τοῦ τόπου τούτου δὲν φαίνεται ἡ θάλασσα, κατὰ τὸν παρὰ Πλουτάρχῳ λόγον, καθ' ὃν οἱ τριακοντα μετέθεσαν τὴν πνύκα, ὥπως ἀποτρέψωσι τοὺς ἐκκλησιάζοντας τῆς θέας τῆς θαλάσσης, ἥτις ἀνεκάλει αὐτοῖς τὰ τῶν πατέρων τρόπαια. Τοὺς δὲ λοιποὺς λόγους ἀναφέρομεν κατωτέρω.

3. Ὡς ἔχει σήμερον ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος τόπος, ἀναντιρρήτως εἶναι, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐκκλησίαν· διότι πλὴν τῶν πρὸ τοῦ βήματος ἀ-

κροατῶν, πάντες οἱ λοιποὶ ὑπῆσαν καθήμενοι, ἐνεκα τῆς ἀπὸ τοῦ κέντρου εἰς τὴν περιφέρειαν κλίσεως, οὔτε νὰ βλέπωσιν ἠδύνατο τὸν ἀγορεύοντα, ἐπιπροσθόντων τῶν προκαθημένων, οὔτε πρὸ πάντων νὰ διακρίνωσι τ' ἀκουόμενα, τῶν ἡχητικῶν κυμάτων ἀντανακλωμένων ἤδη καὶ μάλιστα ἀπορροφωμένων ὑπὸ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ἱματίων τῶν προκαθημένων (α).

Ἀλλὰ δύναται τίς ποτε νὰ περδεχθῇ λογικῶς, ὅτι, μόνον μεταξὺ τῶν ἐν Ἀθήναις καταστραφέντων μνημείων, τοῦτο τὸ ἐξεταζόμενον, τὸ καθ' ἡμᾶς ἡ πνύξ, διέμεινεν ἀναλλοίωτον καὶ ἀλώβητον;

ε')

4. Ὅτι ἡ πνύξ ἦτο θεατροειδὴς ἐκ πολλῶν ἀρχαίων χωρίων μαρτυρεῖται. Ὁ Πολυδεύκης (β) λέγει ὅτι ἦτο «τόπος παρὰ τὴν ἀκρόπολιν, ἐν ᾧ πάλαι ἐκκλησιάζον» ἦτο δὲ «κατεσκευασμένος οὐκ εἰς θεάτρον πολυπραγμοσύνην, ἀλλὰ «κατὰ τὴν παλαιὰν» ἀπλότητα.» Ἐπτερεῖτο δηλαδὴ τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ πολυτελοῦς ἐν θεάτροις περιστυλίου (περιπάτου), τοῦ ἐμπροσθεν προστύλου, τῆς ποικίλης κατὰ τὴν σκηνὴν διακοσμήσεως. Ἄν δὲ διανοηθῶμεν, ὅτι οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις τὸ διονυσιακὸν θέατρον, μετὰ ταῦτα μάλιστα, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τὰ θεάτρα ἐχρησίμευσον πολλάκις ὡς τόπος πολιτικῶν συνελεύσεων, ἡ δὲ σκηνὴ τότε ἀντικαθίστα τὸ βῆμα (γ), θέλομεν ἐννοήσαι, ὅτι ἡ σχέσις τοῦ θεατροειδοῦς σχήματος τῆς πνυκὸς πρὸς τὸ κυρίως θεατρικὸν σχῆμα δὲν εἶναι τυχαία, διότι κατ' ἀμφοτέρω προῦκειτο νὰ κάθηται ἀνέτως τὸ πλῆθος, ν' ἀκούῃ καὶ νὰ βλέπῃ τοὺς ἀγορεύοντας, ἢ ᾄδοντας. Ἀλλὰ τὸ θεατροειδὲς κατὰ ταῦτα δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὸ ἡμικυκλικὸν τοῦ σχήματος· ἡ ἀπὸ τῆς περιφερείας πρὸς τὸ βῆμα, ἐν τῇ πνυκί, ὡς ἡ πρὸς τὴν σκηνὴν ἐν τοῖς θεάτροις κλίσις, εἶναι ὅρας ἐπὶ μᾶλλον ἀπαραίτητος. Μοι φαίνεται λοιπὸν ἀνεπίδεκτον ἀμφισβήτητος, ὅτι ἡ πνύξ ἦτο κατὰ τοῦτο μᾶλλον θεατροειδὴς καὶ ὅτι οἱ ἐκκλησιάζοντες ἐκάθηντο ἐν γένει ὑψηλότερον τοῦ ἀγορεύοντος. Ὅθεν ὁ Δημοσθένης λέγει (δ) «τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ οἱ μὲν πρυτάνεις τὴν βουλὴν ἐκάλουν εἰς τὸ βουλευτήριον· ὁμοίως δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπορεύεσθε, καὶ πρὶν ἐκείνην (τὴν βουλὴν) χρηματίσαι καὶ προβουλεύ-

(α) 18α ἐν τῷ πίνακι αβ καὶ ἰδίως ἐν τῷ σχήμ. 2.

(β) Η'. 132.

(γ) Μυλλέρ. ἀρχαιολ. II. §. 292. Διὲ καὶ ἡ λέξις θεάτρον σημαίνει πολλάκις αὐτὸ τὸ πολιτικὸν ἀκροατήριον καὶ ἐν γένει πᾶν ἀκροατήριον. Ὅθεν ὁ Ἀγάθων παρὰ Πλάτ. (συμποσ. σελ. 89) λέγει πρὸς τὸν Σωκράτη· «φαρμάττειν με βούλει, ὡ Σωκράτης, ἵνα θεωρηθῶ διὰ τὸ οἶσθαι τὸ θεάτρον (= τοὺς παρόντας) προσδικίαν μεγάλην ἔχειν ὡς εὖ ἐροῦντος.

(δ) Π. Στεφ. Διγδ. I, 243. Ρεϊσκ. 285.

(α) Πρακτικὰ τῆς ἐν Βερολίνῳ ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, 1852, σελ. 267—339. Der Felsaltar des höchsten Zeus, oder die pnyx.

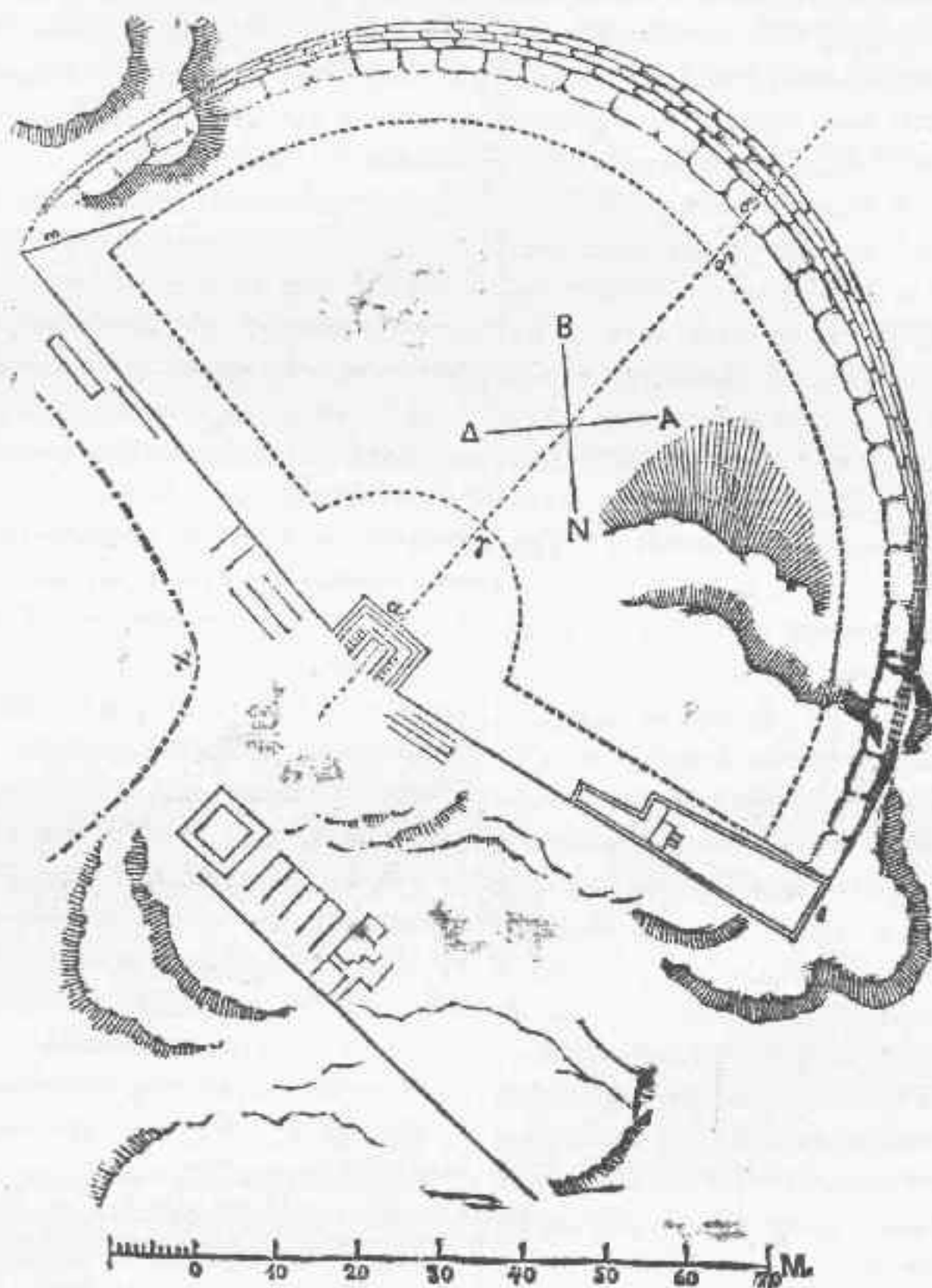
(β) Götting C. W. Das Pelasgion und die pnyx in Athen 1853.

(γ) Curtius, Attische Studien. Götting 1862.

»σαι, πᾶς ὁ δῆμος ἄνω καθήστο, καὶ μετὰ ταῦτα
 »ὥς εἰσῆλθεν ἡ βουλὴ...» ἦτοι ὁ δῆμος κατεῖχεν ἤδη
 τὰς ἐν τῇ πνυκί θέσεις ἐπὶ τῶν ἰδωλίων, καὶ
 περιέμεναν ἀνυπομόνως ν' ἀκούσῃ τινὰ τῶν ἀπὸ τοῦ
 βήματος. Διότι τὸ ἄνω δὲν φαίνεται σημαῖνον ἐν-
 ταῦθα τὸν λόγον τῆς πνυκὸς ὡς πρὸς τὴν πόλιν,

σης γενναίως ὑπὲρ τῆς πνυκὸς ἀγωνίζεται διότι ἀντι-
 τασσόμενος τῷ Βελκέρῳ οὐ μόνον παραδέχεται τὴν
 ἀπὸ τοῦ βήματος εἰς τὴν περιφέρειαν κλίσιν, ἀλλὰ
 καὶ διατείνεται, ὅτι αὕτη οὐδόλως ἀπάδει πρὸς τοὺς
 ἀρμόζοντας εἰς τόπον ἐκκλησίας ὅρους.

Ὡ. Ἀλλ' εἶναι, ἐπαναλαμβάνομεν, δύνατον μὲν

Ἀποσχεδιασμα τῆς Πνυκός.

Σχῆμα I, ἐπιπεδογραφία τῆς Πνυκός.

α τὸ βῆμα καὶ ἐκατέρωθεν ὁ λαξευτὸς τοῖχος — ὅριον τῆς
 καλλιεργημένης γῆς (κ) καὶ ἴχνη θεμελίων λαξευμάτων.

εὐα τὸ ἡμικυκλοτερές τοῖχος.

γ τὰ τελευταῖα κάτω ἰδωλικά.

εε αἱ πάροδοι.

εθ ὁ περίπατος.

δ τὰ ἄνω ἄκρα ἰδωλικά.

ἀλλὰ τὰς θέσεις ἐν γένει τῶν ἐκκλησιαζόντων ὡς
 πρὸς τὸν περὶ τὸ βῆμα τόπον καὶ τὰ πέριξ. Δὲν ἐ-
 παινῶμεν λοιπὸν ὅσα φιλοτιμότερον μᾶλλον ἢ εὐ-
 στοχώτερον λέγει περὶ τούτου (α) ὁ ἡμέτερος Α.
 Ραγκαβῆς, ὅστις ἄλλως μετ' εὐφυΐας αὐτῆς τυχού-

ῆ πνυξὶς μεδερίαν ἐν Ἀθήναις νὰ ὑποστῇ ἄχρι τοῦδε
 μεταβολὴν; Ἐξ ἐναντίας καὶ ἡ πνυξὶς ἔπαθε πάντως
 δεινὰ παθήματα, καθ' ὃ μάλιστα μέρος ἡ καταστρο-
 φὴ ἦτο καὶ εὐκολωτέρα καὶ χρησιμωτέρα πρὸς τοὺς
 χρεῖαν ἔχοντας λίθων, κατὰ τὸ ἀντιστοιχοῦν δηλα-
 δὴ πρὸς τὸ ἐν θεάτρῳ κοῖλον ὥστε ἐκείνου ὅλως
 ἐκλιπόντος, περισσώζεται ἡμῖν σήμερον ὁ στερεοθά-
 τος αὐτοῦ μόνον, καὶ αὐτὸς δὲ ἀνωθεν ἡρωοθηρι-
 σμένος. Ὅθεν ματαίως, οὕτως ἐχούσης τῆς πνυκός,
 ζητεῖται τὸ κατάλληλον ἢ ἀκατάλληλον αὐτῆς.
 Διὰ ταῦτα πρὶ πάντων πρέπει νὰ ἀνορθώσωμεν αὐ-
 τήν, ὅπερ ἐν γένει δὲν εἶναι δύσκολον.

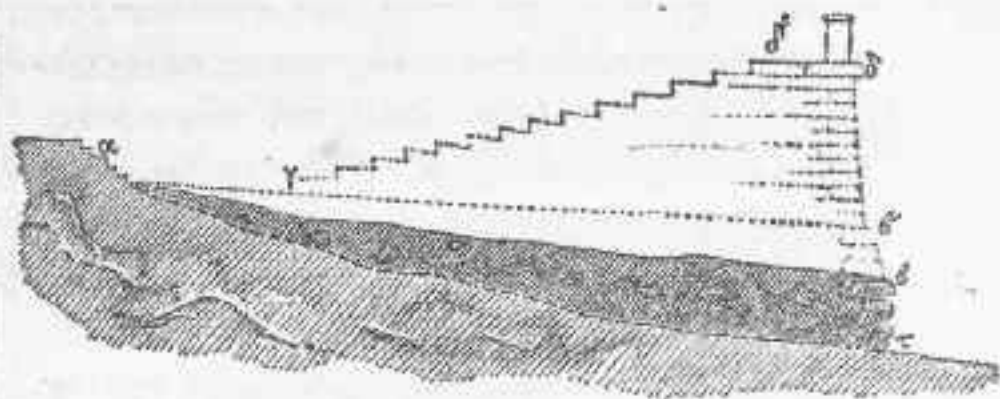
Ἄν ἀπὸ τοῦ βήματος (α) μέχρι τῆς περιφέρειας δ'
 (Σχ. 2) φαντασθῶμεν τὸ ἔδαφος ὑψοῦμενον μέχρις ὅ-

(α) Antiqu. hellén. II pag. 581.

ριζοντίου επίπεδου, απαιτείται ἡ ἐπίθεσις τοῦλάχιστον ἑνὸς ἔτι δόμου λίθων ὁμοίων τοῖς ὑποκειμένοις, ἥτοι πλέον ἢ δύο ἔτι (ε' ε) περίπου μέτρων ὕψους. Τὰ ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου (ε) λοιπὸν μέχρι τῶν θεμελίων τοῦ ἡμικυκλοτεροῦς τείχους ἀποτελοῦσι πάντως τὸν στερεοβάτην μόνον (soubassement) τῆς πνυχός. Εἴτα κατὰ τὴν οὕτως εὑρεθεῖσαν γραμμὴν τὴν περατοῦσαν τὸ ὀριζόντιον ἐπίπεδον πρὸς τὸν στερεοβάτην (κατὰ τὸ σημ. ε), πρέπει, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐλληνικῆς τέχνης, νὰ ὑποθέσωμεν περιθέουσιν τὸ ἡμικυκλοτερές τείχος βάσιν τινὰ (ἢ πόδα τοῦ ὑπερκειμένου τοίχου) ἐμφαντικὴν τοῦ ὀριζοντίου τῆς πνυχός ἐδάφους. Εὐκόλως δὲ ἀντὶ τοῦ ἐλλείποντος δόμου ὑποθέτομεν τριπλοῦν τινὰ ἐν εἴδει βαθμίδων, ὥς παρ-
τηροῦμεν τοῦτο εἰς πόδας τειχῶν ἀρχαίων, καὶ οὕτως ἀποτελεῖται ἡ ζητούμενη βάση. Ἄνωθεν δὲ αὐτῆς, κατὰ τὰ ὁμολογημένα, απαιτεῖται νὰ ὑψωθῇ τείχος παχὺ, στερεὸν καὶ κεκλιμένον ἔσωθεν, $1/100$ διὰ τὴν στερεότητα, ὕψους δὲ περίπου 10 ἔτι μέτρων, ἀλλ' ἀκριθέστερον ἔξωθεν ὠκοδομημένον διὰ συννόμων, ἥτοι τετραγωνικῶν, μικροτέρων καὶ ἐπιμελέστερον λελαξευμένων λίθων. Τὸ τείχος δὲ τοῦτο ἄνωθεν ἤθελε καταλήγει εἰς γείσον, ὑπὲρ δ' ἤθελε περιθέει αὐτὸ θωρακίον ἐν εἴδει ἀττικοῦ (δ). Ἐσωθεν δὲ, καὶ ἄνωθεν τοῦ κοίλου, ἤθελε περιθέει τὰ ἄκρα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἡμικυκλίου περιπάτος (δ' δ), συνιστάμενος εἰς ἀπλοῦν τι ἡμικυκλοτερές καὶ ὀριζόντιον ἐπίπεδον. Ἐκείθεν δὲ ἤθελε κυρίως ἄρχεσθαι ἔσωθεν τὸ ἀντιστοιχοῦν τῷ ἐν τοῖς θεάτροις κοίλῳ μέρος τῆς πνυχός, ὑπὲρ ἤθελε κατέρχεσθαι ἐγκεκλιμένον μέχρι σημείου τινός, (γ) ἀπέχοντος τοῦ βήματος περὶ τὰ 10—12 μέτρα (αγ), ἅτινα ἤθελον ὀρίζει τὴν ἡμιδιάμετρον τοῦ πρὸς τὴν ἐν τοῖς θεάτροις ὀρχήστραν ἀντιστοιχοῦντος μέρους τῆς πνυχός, ὅπερ ἦτον ὀριζόντιον καὶ φαίνεται ὅτι ἦτον ἐπεστρωμένον· διότι ἐκ τῶν τριῶν τοῦ βήματος βαθμίδων, αἱ μὲν δύο ἀνώτεροι ἔχουσι 0,31 μετρ. ὕψους, ἡ δὲ κατωτέρα 0,38, τοῦτέστι 0,07 πιθανῶς κατεῖχεν ἡ ἐπίστρωσις. Ἐν τῷ κοίλῳ (δ' γ) ἀναγκασίως τοποθετοῦμεν ἐδώλια ἀπλὰ· ἀπελείποντο δὲ πάροδοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ ἔκειτο τὸ βῆμα, ἐκκτέρωθεν καὶ ἔξωθεν ὁπωσοῦν κεκλιμέναι διὰ τὴν ῥύσιν τῶν ὑδάτων. Μαρτυρεῖ δὲ μάλιστα τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον τοῦ καταστραφέντος μέρους τῆς πνυχός αὐτὸς ὁ στερεοβάτης αὐτῆς καὶ τὸ ἑκτακτὸν μέγεθος τῶν λίθων, ὅπερ οὕτως οὐδεμία εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφύγωμεν μέχρι τῶν Πελασγῶν, ὅπως ἐξηγήσωμεν. Οὕτω κατασκευάζεται τόπος, ὅντως κατὰ τὸ οὐσιῶδες αὐτοῦ μέρος, θεατροειδής, λίαν εὐρύχωρος, ἀνετος καὶ δεξιότατος καὶ πρὸς τὸ ὄρεον καὶ πρὸς τὸ ἀκούειν τὸν ἐνταῦθα ἀγορεύοντα. Πρὸς τούτοις δὲν ἀναγκαζόμεθα νὰ παρ-
δεχθῶμεν καὶ ὅλως ἀπίθανόν τι θαῦμα, καθ' ὃ τοῦ-

το μόνον τὸ μνημεῖον, διὰ εἰκοσιδύο περίπου αἰώνων, ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων ἐν Ἀθήναις βαρβαρικῶν καταστροφῶν, ἔμεινεν οὐχ ἥττον ἀναλλοίωτον.

6. Ἀλλὰ διὰ τί οἱ Ἀθηναῖοι, ἀντὶ νὰ προτιμήσωσι φυσικὴν τινὰ κλιτὺν βράχου, κατασκεύασαν τόσον ὑψηλὸν στερεοβάτην καὶ τείχος; Διότι ἐπὶ βράχου μὲν συνήθως ἐλαξέοντο τὰ θεάτρα, ἀλλ' οὐχὶ ὅμως καὶ πάντοτε· ὁ δὲ ἐνταῦθα τόπος, ἐνθα ἐκ τῆς ἀγορᾶς μετετέθη ἡ ἐκκλησίαι, φαίνεται καθιερωμένος ὑπὸ παραδόσεων καὶ χρησμῶν (α), ἴσως δὲ καὶ εἰδικῆς τινός λατρείας· διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα ἦτο ἀναγκαῖος ὁ ἀσφαλὴς ἐκεῖνος στερεοβάτης. Πρὸς τούτοις ἀντὶ βράχου, κατασκευάσθη τείχος, διότι πᾶσα πρὸς Δ. νεύουσα κλιτὺς τῶν παρκειμένων λόφων ἤθελεν ἀφικρέσει τὴν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας θέαν τῆς πόλεως, ἐν ὁλόκληρῳ τὰ ἄνω τοῦ λόφου δὲν ἀπεκόπτοντο, ἐν ᾧ διὰ τοῦ τεχνητοῦ τούτου ὑψώματος ἐπετυγχάνετο καλλίστη καὶ ποικιλωτάτῃ αὐτῆς θέᾳ, ἀπὸ τοῦ περιθέοντος μάλιστα περιπάτου. Ἀλλὰ πῶς ἠφηνίσθη ὅλως ὁ ἄνωθεν μέχρι τοῦ ὀριζοντίου ἐπίπεδου τοῖχος τοῦ κοίλου καὶ μέρος τοῦ τοσούτου

Σχῆμα 2, τομὴ τῆς Πνυχός κατὰ τὸ αβ. (Σχ. 1.)
διὰ τῆς αὐτῆς κλίμακος.

α τὸ βῆμα μετὰ δύο ἀναβαθμῶν καὶ κάτωθεν τριῶν βαθμίδων.
αβ ἡ νῦν κλίσις τοῦ ἐδάφους τῆς Πνυχός, ὑπ' ὃ δι' ἐστιγματικῆς γραμμῆς παρίσταται ὁ βράχος.

αγ τὸ ἐπίπεδον τὸ ἀντιστοιχοῦν τῇ ὀρχήστρᾳ.

γδ τὸ κοίλον.

δ' ὁ περιπάτος καὶ τὸ ἐν εἴδει ἀττικοῦ θωρακίον.

ε τὸ γείσον.

δε' ε' ὁ καταστραφεὶς τοῖχος.

εδ ὁ πούς τοῦ τοίχου, ἥτοι ὁ καταστραφεὶς τριπλαῆς δόμος, κατὰ μίμησιν τῶν πειραϊκῶν τεχνῶν σχεδιασθείς.

εζ ὁ στερεοβάτης, ὁ δι' ἐγκωδαστάτων λίθων, ὁ νῦν σωζόμενος.

ἀσφαλοῦς στερεοβάτου, ἔτι δὲ ἡ γῆ ἢ ἐπιχωρνούουσα κατωφερῶς τὸν τοῦ κοίλου τόπον; Ἡ γειτνίασις τοῦ τείχους τῆς πόλεως καὶ τῶν πειραϊκῶν πυλῶν, κατὰ τὰς ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν πολλάκις γενομένας ἐχθρικός προσβολάς, ταῦτα μόνον ἤρκειν νὰ ἐξηγήσωσι τὴν καταστροφὴν τοῦ μνημείου, ἂν καὶ τοσαῦτα ἄλλαι αἰτίαι καταστροφῆς δὲν παρίσταντο κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκεῖνους τῆς δουλείας, τοῦ σκότους καὶ τῆς βαρβαρότητος, κατὰ πάντων τῶν ἐν Ἀθήναις

(α) Ἀθην. Ε'. 214. Μὴ περιέδωκεν... τὴν θεῶν χρησμοῖς καθωσιωμένην πύκν' ἀφηρημένην τοῦ δήμου.

μνημείων, ὧν πλείστα καὶ οὐ τῶν τυχόντων καὶ ὅλως ἐξέλιπον. Ἀλλ' ἐνταῦθα δύναται τις πρὸς τούτοις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πρυκὸς, ὁ συγκρατῶν τὴν τοῦ κοίλου γῆν τοίχος, ἐκτὸς τῆς οἰκουμένης πόλεως, μετὰ τινα ἐποχὴν, κείμενος, ἀλλὰ παρ' αὐτὴν, ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, καὶ προχειρότατον τι λατομεῖον ἄφρονον πρέχον καὶ εὐπόριστον λίθον πρὸς τὰς πλησίον γινομένης οἰκοδομᾶς, ὃν δὲν ἠδύναντο ν' ἀποτραπῶσι τοῦ νὰ ἐπωφεληθῶσιν οἱ ἐπελθόντες βάρβαροι κατακτηταί. Δύναται τις δὲ καὶ εὐκόλως ν' ἀνέξη τὰ ἔχνη τῆς τοιαύτης λατομείας τῶν μεγάλων συννόμων λίθων ἐπὶ τῆς ὑποκειμένης τῷ στερεοβάτῃ κατωφερείας, ἐνθα πολλά διαφόρου μεγέθους συντρίμματα πνυκίας πέτρας φαίνονται κατακυλισθέντα. Ὡστε ἡ πνύξ, κυρίως εἰπεῖν, κατὰ τὸ πλείστον ἐξέλιπεν, ὡς ἤδη ἐλέχθη, καὶ σώζεται σήμερον μέρος μόνον τοῦ στερεοβάτου καὶ τοῦ βήματος μετὰ τῶν ἀνηκόντων αὐτῇ λαξευμάτων τοῦ βράχου.

Περὶ δὲ τῶν χωμάτων εὐληπτον εἶναι, ὅτι ταῦτα κατ' ὀλίγον στερούμενα τῶν συγκρατούντων αὐτὰ λίθων, καὶ ἐκχυνόμενα κατ' ἀρχὰς κατελίμπανον κρατῆροειδῆ τινα ὄφρυν, ἧτις τέλος ἐξέλιπε παραφερομένη ἐκ τῶν ἀπ' Ἀνατολῶν, Βορρᾶ καὶ Νότου ὑετίων ρευμάτων. Τὴν δὲ καταλειπομένην ἀνωμαλίαν κατ' ὀλίγον ἠφάνιζεν ὁ ὕμθρος καὶ διευκόλυνε τὸ ἄροτρον, ὕπερ ἐν τῷ πλήρει σκίρῳ τούτῳ πεδίῳ ἐπιπόνως ἔσυρον οἱ ἐλσεινῶς ποτε τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ἀντικαταστήσαντες βόες, ἐλαυνόμενοι ὑπὸ γεωργοῦ οὐδὲ ὑποπτέοντος, ὅτι ἀντὶ τοῦ μυκηθμοῦ τῶν μηρυκαζόντων αὐτοῦ ζώων, ἀντήχουν πάλαι ἐνταῦθα αἱ φωναὶ τῶν μακροθωομάχων. Πρὸς τούτοις ἂν παρατηρήσωμεν, ὅτι εἰς τὰ μέσα καὶ μάλιστα τὰ κάτω ἄκρα τῆς πρὸ τῆς πρυκὸς κατωφερείας ἡ ἐπίχωσις εἶναι μεγάλη, καὶ ὅτι κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τὰς πρὸς κατασκευὴν τῆς εἰς τὸ ἀσταροσκοπεῖον ἀγούσης ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ βράχου λαξευμάτων, ὧν πολλά εἶναι θεμέλια, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπίχωσις ἐγένετο ἱκανῶς παχεὺς ὡς πρὸς τὸν τόπον, ταῦτα, λέγω, ἂν παρατηρήσωμεν, δὲν δυνάμεθα ν' ἀπορῶμεν περὶ τῆς ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ βραδείας ἐκτοπίσεως τοῦ ἐπὶ τῆς πρυκὸς χώματος. Αἱ δὲ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπιχώσεις, μείζονας μάλιστα οὔσαι, προὑποθέτουσιν ἱκανὴν καὶ ἄλλην γῆν ἐπιρρέυσασαν ἐκ τῶν παρακειμένων βράχων καὶ ἐκ τῶν περὶ τὴν πνύκκ οἰκιῶν (α).

γ)

7. Παρατηροῦντες δ' ἐν γένει ὅτι ἡ ἐπίχωσις τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους τῶν Ἀθηναίων εἶναι λίαν ἀνώμαλος,

(α) Δεξί. κ. ῥητόρ. 6. 292. 30. (ἡ πνύξ) ἐκλήθη οὕτως, ὅτι πνύξ ἐστὶ περὶ αὐτὴν τὰ οἰκήματα καὶ antiqua, hellen, ἔγχε ἀνωτέρω.

ἐπιθυμοῦμεν, κατὰ παρέκκλιν, νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ὑμῶν ἐπὶ τινα περίστασιν μὴ ἱκανῶς παρατηρηθεῖσαν. Γνωστὸν εἶναι ὅτι αἱ ἰδιωτικαὶ ἐν Ἀθῆναις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος οἰκίαι ἦσαν ἐν γένει εὐτελεῖς καὶ δι' ὧμων πλίνθων ὠκοδομημέναι· ὅθεν καὶ οἱ ληστεύοντες δὲν παρεβιάζον πάντοτε τὰ κλεῖθρα, ἀλλὰ πολλάκις διώρυκτον τὸν τοίχον (α), ὡς σήμερον εἶναι ἀδύνατον νὰ συμβῇ. Ὅθεν ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ γλώσσῃ καλεῖται ὁ ληστής, καὶ ἐν γένει ὁ κακοῦργος ἢ ἀπλῶς ὁ ὑβρίζουменος τοιχωρύχος. Ἐπετα λοιπὸν, ὅτι καταρρέοντων τῶν τοίχων, δὲν εἶχον οἱ ἀρχαῖοι λόγον νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν ἐκ τῶν πλίνθων αὐτῶν γῆν εἰς ἀνοικοδόμησιν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ περὶ ἰσοπεδώσεως τῶν πόλεων νόμος, ἂν ὑπῆρχεν, οὐσιωδῶς διέφερε τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἡ ἀπὸ τῶν παλαιῶν, ἀχοήστων ἢ ἐγκαταλειμμένων οἰκιῶν καταρρέουσα γῆ ὕφονεν ἀνωμάλως τὸ ἐδαφος τῆς πόλεως. Ὅπου λοιπὸν ἡ πόλις ἦτο πολὺ κατωκημένη, ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐδάφους ἐγένετο μείζων καὶ πολὺ ταχύτερα, ἢ ὅπου εἶχεν ἐρημωθῇ. Οὕτω π. χ. κατὰ τὰς περὶ τὴν ἀττάλειον στοᾶν ἀνασκαφὰς ἀνεκαλύφθησαν ὑπ' αὐτὴν λείψανα ἀρχαιοτέρου τινὸς μνημείου, ὅπερ λοξῶς διέτμενεν αὐτὴν· ἀπὸ δὲ τῆς χηλῆς τοῦ νῦν ὑπογείου τούτου μνημείου, ἦτοι ἀπὸ τοῦ κατ' αὐτὸ ἀρχαιοτέρου ἐδάφους τῶν Ἀθηναίων, μέχρι τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ κεῖται ἡ στοᾶ, τὸ βάθος εἶναι ὅ περίπου μέτρων· ἀπὸ δὲ τοῦ ἐδάφους τῆς στοᾶς μέχρι τοῦ σήμερον ἐδάφους τῶν Ἀθηναίων τὸ βάθος εἶναι 3 μόνον σχεδὸν μέτρων. Ἄν λοιπὸν ὑποθέσωμεν τὸ νῦν ὑπόγειον ἐκεῖνο μνημεῖον κατὰ 300 ἢ 200 μόνον ἔτη ἀρχαιότερον τῆς στοᾶς, ἐπειδὴ ταύτην ἔκτισεν Ἀττάλος β'. ὁ βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου, (158—138 π. χ.), ἔπεται ὅτι τὸ ἐδαφος τῆς πόλεως ἐν διαστήματι 208 ἢ 308 ἐτῶν (ἦτοι ἀπὸ τοῦ 458 ἢ 358—150 π. χ.) ὑψώθη κατὰ 3 μέτρα. Ἀπὸ δὲ Ἀττάλου μέχρι τοῦδε, ἦτοι εἰς διάστημα 2017 ἐτῶν (150 π. χ. + 1867 μ. χ.), ὑψώθη κατὰ 3 μόνον μέτρα. Ἡ δὲ παράδοξος αὐτῇ διαφορὰ προέρχεται, κατὰ τὰ προλεχθέντα, ἐκ τοῦ ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τῶν Ἀθηναίων μέχρις ἐποχῆς τινος πρὸ τοῦ Ἀττάλου ἦτο πολὺ κατωκημένον, μετὰ δὲ ταῦτα, ἐν μεταγενεστέρα ἐποχῇ, ἠρημώθη.

8. Τὸ ἀρχαῖον λοιπὸν ἐδαφος τῶν Ἀθηναίων πολὺ ἀπείχεν ἐν γένει τοῦ συστήματος ἐκείνου τῆς ἰσοπεδώσεως, ὅπερ κατὰ τὰς νέας πόλεις ἐπιζητεῖται. Οὕτω π. χ. ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν ὁδὸν Αἰόλου, οὐ μακρὰν τοῦ πύργου Ἀνδρονίκου τοῦ Κυρρήστου, οἴκου

(α) Οὕτως ὁ φεουδολουκιανὸς, περιγράφων τὴν ληστείαν τῆς ἐν Ἰππᾶτοις οἰκίας τοῦ ἱππάρχου λέγει· «ἐπειδὴ γὰρ ἦν ἡδὴ νύξ βαθεῖα... ψεφεῖ μὲν ἔξωθεν ὁ τοίχος ὡς διωρυττόμενος καὶ διωρυττετό γε, καὶ εὐθὺς ἄνθρωπος ταύτῃ παρῆι καὶ ἄλλος ἀμείως (Δούκ. ἢ ὅγ. 17).

τοῦ Κ. Νέγρη, ἐν ᾧ ἀρχαῖον τι ἔδαφος εὐρέθη κατὰ 4 μέτρα καὶ 0,40 βάθος, μέχρι τοῦ πύργου, ἐν ᾧ ἐπίσης φαίνεται τὸ σύγχρονον αὐτῷ ἀρχαῖον ἔδαφος, τοῦτο ὑψούμενον κατ' ἀρχάς, εἴτα ταπεινοῦται ὀλίγον Β. Δ., ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐν ταῖς ὑπογείαις τοῦ Κ. Αὐτσίκα κιόνων, καὶ ἐκ τοῦ ἀντικρὺ τοῦ οἴκου τούτου ἐπιστυλίου τοῦ ἐν τῇ βάσει τοῦ τοίχου τοῦ παρακειμένου γρατῶνος, ὅπερ παραδόξως εἶναι εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ θέσιν. Εἴτα τὸ ἔδαφος ὑψοῦται μέχρι τοῦ προστύλου τῆς στοᾶς τῆς ἀρχηγέτιδος Ἀθηνᾶς (πύλης τῆς ἀγορᾶς)· ἐκεῖθεν δὲ ταπεινοῦται πάλιν πρὸς τὴν ἀττάλειον στοᾶν, ἥτις ἐκεῖθεν κεῖται ἐπὶ ἐδάφους πολὺ ἐτι ταπεινοτέρου. Ἀντικρὺ δὲ σχεδὸν τοῦ μνησθέντος οἴκου τοῦ Κ. Νέγρη, ἡ ἀδριάνειος στοᾶ ἐκτίσθη, μεταγενέστερον ἴσως, ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐδάφους. Κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ ἐν ταῖς κατὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Κ. Γ. Σκουζέ θεμελίαις ἀνασκαφαῖς, καθ' ἃς εἶχεν ἀνακλυθῆ τὸ κάλλιστον ἐκεῖνο μωσαϊκὸν τὸ περικτῶν τὰς τέσσαρας ὥρας τοῦ ἐνικοῦτο, περὶ οὗ ἄλλοτε ἀννέγκομεν (α), τὸ ἀρχαῖον, ἥτοι τὸ ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἔδαφος, ἔκειτο κατὰ 3 σχεδὸν μέτρα βαθύτερον· ἀλλὰ κατὰ τὴν αἰτίαν τοῦ μακαρίτου Κορομηλᾶ τὸ ἔδαφος ἦτο κατὰ πολλὰ μέτρα βαθύτερον, διότι ἐνταῦθα ὁ τόπος ἦτο φαργγώδης. Ἀλλαχοῦ δὲ οὐ μακρὰν τοῦ Βαρβακείου, παρὰ τὸ νεωτερικὸν θέατρον, κατὰ τὴν ἀποθήκην τὴν χρησιμεύσαν ποτε εἰς καφενεῖον τῶν Ἰταλῶν, ἀνασκαπτομένων τῶν θεμελίων αὐτῆς τάφρων, ἀνευρέθη γωνία τις τοῦ ἀρχαίου τείχους, καθ' ἣν ἡ χηλὴ αὐτοῦ, ἥτοι τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος, μόλις ἔκειτο καθ' ἑν καὶ ἡμισυ μέτρον βαθύτερον. Ἐκ δὲ τοῦ Αυσικρατείου μνημείου, μόλις δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἀσφαλές τι περὶ τοῦ κατὰ τοὺς τόπους τούτους ἐδάφους. Τὸ δὲ Ὀλυμπιεῖον, τὰ θέατρα καὶ τὸ Θησαῖον εἶχον, οὕτως εἰπεῖν, ἑκάστον ἴδιον ἔδαφος ὡς πρὸς τοὺς περὶ αὐτὰ τόπους. Ἐν γένει δὲ εἰπεῖν, οἱ κατώρυχες λίθοι τῶν θεμελίων πάντων τῶν ἀρχαίων μνημείων τῶν Ἀθηνῶν σώζονται σχεδὸν ὡς εἶχον πάλαι· διότι ὑψωθέντος πανταχοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τοῦ ἐδάφους τῶν Ἀθηνῶν, τίς εἶχε συμφέρον ν' ἀνασκάπτῃ πολλὰ μέτρα, ἵνα ἐξαγάγῃ μετὰ δυσκολίας ἀπλοῦς λίθους; Ὅθεν καὶ ἐνταῦθα ἐπέρχεται ἡμῖν νὰ λυπηθῶμεν, διότι ἡ ἀδεξίως γενομένη ἀνοικοδόμησις τῶν νεωτέρων Ἀθηνῶν κωλύει ἡμᾶς σήμερον τοῦ νὰ λύσωμεν πάντα σχεδὸν τὰ τοπογραφικὰ αὐτῶν καὶ πολλὰ ἄλλα ἀρχαιολογικὰ ζητήματα.

Β'.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην παρέκθεσιν, εἰς ἣν παρεξερτάπημεν ἐξηγοῦντες τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ

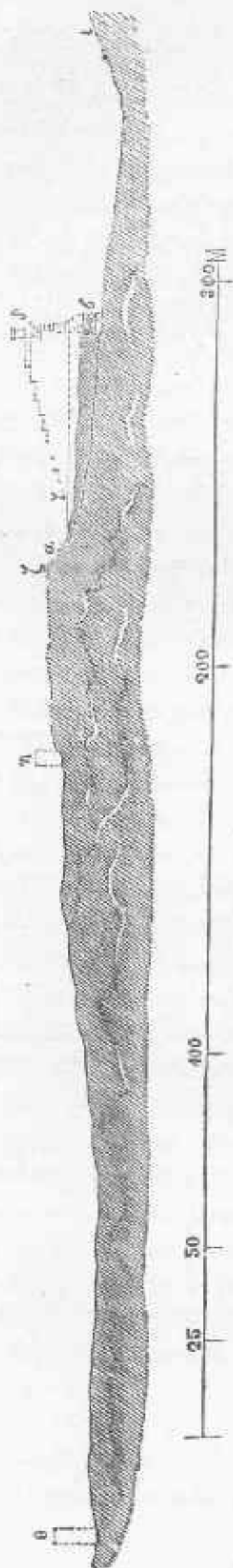
(α) Περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ θρασυλλαίου μνημείου, ἐν Δ-θην. 1851. ἐν σελίδι 13.

προχώματος τῆς πνυκῆς, δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι ὡς ἀνωρθώθη, ἐκ τῶν ἤδη προταχθέντων, ἡ πνυξ εἶναι καὶ ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῆς καταλληλότατος εἰς ἐκκλησίαν τόπος.

1. Ὁ δεύτερος λόγος τοῦ Βελκέρου, καθ' ὃν ὁ τόπος, ὡς ἔχει, εἶναι λίαν ἐκτεθειμένος εἰς τὸν κύσωνα καὶ εἰς τὰς πνοὰς τῶν ἀνέμων ὡς πρὸς ἐκκλησίαν· ἐτι δὲ ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ ῥήτορος δὲν ἤθελε φθάνει μέχρι τῶν κατὰ τὰ ἄκρα ἀκροατῶν, οὗτος δὲ κατὰ τῆς πνυκῆς ἀναιρετικὸς λόγος, μετὰ τὴν κατὰ τὰ εἰρημένα ἀνόρθωσιν αὐτῆς, οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ τοῦ λοιποῦ ὑπόστασιν. Διότι ἕνεκα τοῦ ἐπὶ τοῦ στερεοβάτου τοίχου (β' δ), περὶ τὰ δέκα μέτρα ὑψηλοῦ, βορειοανατολικῶς δὲ κειμένου, οὐδὲ ὁ ἥλιος καθ' ὅλην τὴν πρωΐαν ἤθελεν ἐνοχλεῖ τοὺς ἐκκλησιάζοντας, διότι ὁ περιφερὴς ἐκεῖνος τοίχος ἤθελεν ἱκανῶς σκέπει αὐτοὺς ἀπ' ἀνατολῶν. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ θαλασσία αὖρα, ἐπιπνέουσα κατὰ τὴν θερμὴν ὥραν τοῦ ἔτους, ἤθελεν εὐκρέστως μετριάξει τὸν κύσωνα· γνωστὸν δὲ εἶναι, ὅτι αἱ ἐκκλησίαι συνεκαλοῦντο συνήθως κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας. Ἐπίσης ὁ αὐτὸς τοίχος ἱκανῶς ἤθελε καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα σκέπει τοὺς ἐκκλησιάζοντας ἀπὸ τῶν βορείων ἀνέμων, οἵτινες μάλιστα εἶναι ἐν Ἀθήναις ὀχληροὶ καὶ κυρίως ἀπὸ τοῦ βορειοανατολικοῦ, διαρκεστέρου συνήθως ὄντος. Ὅθεν ἐξ ἐναντίας δύσκολον ἦτο νὰ εὐρεθῇ καὶ κατὰ ταῦτα καταλληλότερος πρὸς τὸν σκοπὸν τόπος. Περιττὸν δὲ ἀποδείξει νὰ προσθέσωμεν, ὅτι οὕτω καὶ ἡ φωνὴ ἀπὸ τοῦ βήματος εὐκολώτατα εἰς ἅπαν διεδίδετο τὸ ἀκροατήριον· διότι οὐδὲν μεταξὺ τοῦ ἀγορεύοντος καὶ οὐδενὸς τῶν ἀκροατῶν ἐπεπρόσθει, τῶν μὲν πρὸ τοῦ βήματος χαμιλώτερον καθημένων τῶν δὲ λοιπῶν ἐπὶ ἀνωφεροῦς κλίσεως πρὸς τὴν περιφέρειαν φερομένης, δι' ὃ καὶ πάντας ἀκωλύτως ἔβλεπον τὸν λέγοντα. Ἀρξ οἱ λόγοι οἵτινες, ἀνευ τῆς ἀφεύκτου ἐπανορθώσεως τοῦ τοίχου καὶ τοῦ προχώματος, ἤθελον εἶσθαι ἀκαταμάχητοι, οὐδόλως τοῦ λοιποῦ ὑφίστανται. Ὅθεν οὐχὶ εὐλόγως ὁ ἡμέτερος Α. Ραγκαβῆς (α), ἐν ᾧ δικαιολογεῖ τὸν τόπον τῆς πνυκῆς ὡς ἔχει, ζητεῖ καὶ ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ Βελκέρου, οὕτινος καὶ οἱ λόγοι οὗτοι μόνον μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν, οὐ μόνον ἀφ' ἑαυτῶν πίπτουσιν, ἀλλὰ καὶ τρέπονται μάλιστα κατὰ τῆς γνώμης τῶν ἀντιδρῶντων.

2. Ὁ τρίτος κατὰ τῆς πνυκῆς λόγος τοῦ Βελκέρου στηρίζεται ἐπὶ τινος ἀνεκδότου ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, καθ' ὃ οἱ τριάκοντα μετέθεσαν τὴν πνύκα, ὥπως ἀποτρέψωσι τοὺς ἐκκλησιάζοντας τῆς θέας τῆς θαλάσσης, ἥτις ἀνεκάλει αὐτοῖς τὰ τῶν πατέρων τρόπαια. Ἐπεταῖ λοιπὸν ἐκ τούτου, ὅτι ἐκ τῆς πνυκῆς ἦτο ὁρατὴ ἡ θάλασσα·

(α) Ἐνθα ἀνωτέρω.

ἐπειδὴ δὲ ἐκ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος τόπου, οὔτε ἀπὸ τῆς ὑποκειμένης ἡμικυκλοτεροῦς ἐκτάσεως, ὡς ἔχει, οὔτε ἀπὸ τοῦ βήματος φαίνεται ἡ θάλασσα, ὁ Βέλκερος ἐξάγει ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἔκειτο ἡ πνύξ. Πρὸς ταῦτα παρρητοῦμεν, ὅτι σοφοὶ ἄνδρες, ἐν οἷς ὁ Φορχάμερ (α) θεωροῦσι τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ὡς ἀνυπόστατον τινὰ καὶ παράλογον φήμην. Ἀλλ' ἂν ἀποδώσωμεν εἰς αὐτὸ πίστιν, τί μὲν ἐμνηχανεύθησαν οἱ τριάκοντα, ὅπως τὴν ὀλιγαρχικὴν καὶ εὐαριθμοτέραν αὐτῶν ἐκκλησίαν ἐγκαταστήσωσιν εἰς τόπον, ἐνθα αἱ ἀναμνήσεις ἦτον ἐξῆπτον τὰ δημοκρατικὰ πάθη, εἶναι ἄσκοπον νὰ ἐρευνήσωμεν ἐνταῦθα. Οὐδέποτε ὁμοῦ δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ἂν τις λέγει, ὅτι τὸ προκείμενον μνημεῖον εἶναι ἔργον τῶν τριάκοντα, κατὰ τὴν ὀκτάμηνον αὐτῶν καὶ παραχῶδῃ κυβέρνησιν. Θεωροῦντες δὲ τὸν τόπον τοῦτον ὡς ὁμολογουμένως πνύκα λέγομεν ὅτι, κατὰ τὴν προταχθεῖσαν ἀνόρθωσιν αὐτῆς, ἀπὸ τῶν μέσων ἡδὴ ἐδωλίων μέχρι τῶν κατὰ τὰ ἄκρα ἀνωτέρων ἐξ ἐναντίας ἡ θάλασσα εἶναι βεβαίως ὁρατὴ. Ἀλλ' ὁ λόγος οὗτος ἡμῶν δὲν εἶναι καὶ ἀνεπίδεκτος ἐνστάσεως· διότι γνωστὸν εἶναι ὅτι τὸ τεῖχος τῆς πόλεως διήρχετο ὀπισθεν τοῦ τόπου τούτου (η)· ὀλίγον δὲ ἀπωτέρω ἔκειτο τὸ βόρειον μακρὸν σκέλος (θ). Ἀλλὰ τοῦτο μὲν πρὸς τὰ κάτω τῆς ἐτέρας κλιτύος τοῦ πνυκίου λόφου καὶ πολὺ χαμιλώτερον κείμενον, ἔτι δὲ καὶ ἐνεκα τῆς πλαγίας διευθύνσεως αὐτοῦ, οὐδόλως ἡδύνατο νὰ ἐπιπροσθῇ τὴν θέαν

τῆς θαλάσσης. Τὸ τεῖχος ὁμοῦς τῆς πόλεως, ἐπισθεν καὶ οὐ μακρὰν τοῦ βήματος, καὶ τοι ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἐτέρας τοῦ πνυκίου λόφου κατωφερείας, ἀλλ' ὑψηλότερον τοῦ σκέλους κείμενον, καὶ διὰ τὸ ὕψος αὐτοῦ, οὐχ ἦτον ἠθέλεν ἐπιπροσθῇ, ἀπὸ τῶν πλείστων τοῦλάχιστον σημείων, τὴν θέαν τῆς θαλάσσης, ἥτις μόλις ἴσως ἠθέλεν εἶσθαι ἐλευθέρα ἀπὸ τινῶν ἀνωτάτων ἐδωλίων. Ἀλλὰ παράλογον δὲν εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν καὶ τὸ τεῖχος τοῦτο οὕτω διτεθειμένον, ὥστε ἡ ἀπὸ τῆς πνυκὸς θέα τῆς θαλάσσης νὰ μένῃ ἐλευθέρα. Ἡδύνατο δὲ τοῦτο εὐκόλως νὰ συμβαίνει, χαμιλώτερου ἐνταῦθα καταλειπομένου τοῦ τεύχους, ἥτοι παραλειπομένου τοῦ κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς (α) πλινθίνου ἀνωτέρου μέρους αὐτοῦ· διότι ἀνάγκης παρούσης, ἡ ἀναπλήρωσις ἦτον εὐποριστοτάτη· ἢ πλατυτέρων ἐνταῦθα κατασκευαζομένων τῶν τοῦ τεύχους θυρωμάτων, ἅπερ ἀναφέρονται ἐπίσης ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς. Ταῦτα δὲ οὐδόλως ἐξησθένιζον τὸ ὀχυρωματικὸν σύστημα τοῦ τόπου, διότι παρέκειτο, ὡς εἴπομεν, καὶ τὸ μακρὸν σκέλος, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πνύξ ἡδύνατο ἐν ἀνάγκῃ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τόπος ἀμύνης ἀπὸ τοῦ ὀπισθεν τοῦ βήματος περιβόλου αὐτῆς (ζ) καὶ ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων ἐδωλίων.

3. Λείπεται νῦν νὰ ἐξετάσωμεν διὰ βραχέων καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν πραγματικῶν τοῦ Βελκέρου λόγων τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὸ σχῆμα καὶ τὴν θέσιν τῆς πνυκὸς. Λέγει δὲ ὅτι ὁ παρὰ τὸ κέντρον τῆς πνυκὸς ἐν τῷ βράχῳ λαξευτὸς κύβος εἶναι οὐχὶ τὸ βῆμα, ἀλλὰ βωμὸς τοῦ ὑψίστου Διός· διότι, κατὰ τὰ ἀρχαιότερα ῥητορικὰ ἔθιμα, καθ' ἃ οἱ ἀγορεύοντες ἵσταντο σχεδὸν ἀκίνητοι (ε), τὸ βῆμα ἔπρεπε νὰ ᾖ πολὺ μικρότερον. Ἀλλ' ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ τοῦ Κλέωνος (γ) «ἐν τῷ δημηγορεῖν ἀνακραγῶν... καὶ »δρόμῳ μετὰ τοῦ λέγειν χρησάμενος,» ἅπερ ὑποθέτουσιν ἱκανῶς εὐρύχωρον τὸ βῆμα· εἶναι ὁμοῦ δυνατόν ν' ἀσχημονῇ τις ἐν πολὺ ἔτι βραχυτέρῳ βήματι. Ἀλλ' ὁ ἕτερος λόγος τοῦ Βελκέρου, θεωροῦντος τὸ προκείμενον ὡς βωμὸν, διότι δύο ὑπόκεινται ἀναβαθμοί, ἐν ᾧ ἂν ἦτο βῆμα, ἠθέλεν ἔχει ἓνα μόνον, εἶναι ἔτι ἀσθενέστερος· διὰ τί τὸ βῆμα, ἐν ᾧ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν ἰδίον τινα τόπον τοῦλάχιστον διὰ τὸν γραμμικτῆα, ἔπρεπε πάντως νὰ ᾖ καὶ πάντοτε βραχύτερον τοῦ βωμοῦ, καὶ διὰ τί οὗτος πρέπει πάντοτε ἐπὶ ἑνὸς μόνου νὰ βαίνει ἀναβαθμοῦ; Ἐξ ἐναντίας δυσκολώτατον φαίνεται μοι ν' ἀποδοθῇ τοιοῦτο σχῆμα, οἷον τὸ τοῦ ἡμετέρου βήμα-

Σχῆμ. 3. Τομὴ τοῦ λόφου τῆς πνυκὸς ἀπὸ ΒΔ—εἰς ΝΑ.

α τὸ βῆμα.

αγ τὸ ἀντίστοιχον τῇ ὀρχίστρᾳ ἐπίπεδον.

γδ τὸ κοῖλον.

εδ τὸ καταστροφὴν μέρος τῆς πνυκὸς.

ζ ὁ περιβόλος τῆς πνυκὸς.

η τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, πλαγίως.

θ τὸ μακρὸν σκέλος, πλαγίως.

ι λόφος τῶν νομφῶν, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή θ ρ ε ε Δ ι ο ε.

(α) Forchhammer topograph. σελ. 17.

(α) Ἰδ. O. Müller de monumentis Athenarum κτλ. Götting καὶ Antiqu. hellén. τ. II ἀριθ. 771 σελ. 381—391, καὶ τὸν αὐτόθεν ἐκ τοῦ Μυλλέρου ληφθέντα πίνακα.

(ε) «Καλὴς ἀνδρείας.» Δημοσθ. περὶ παραπροσδ. καὶ anti. hellén. ἐνθα ἀνωτέρω.

(γ) Ἐν βιβλ. Νικίου 3. καὶ antiqu. hellén. ἐνθα ἀνωτέρω.

τος, εἰς βωμόν· διότι οἱ βωμοὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦσαν κυρίως περίοπτοι, ἐν ᾧ τὸ ἡμέτερον τοῦτο σχῆμα συνέχεται μετὰ τοῦ ἐκατέρωθεν λαξευτοῦ τοίχου, ὅστις πρὸς τούτοις καὶ ἀποτελεῖ ἐκατέρωθεν ὀξείας μετὰ τῶν πλευρῶν τοῦ σχήματος γωνίας, ὅπερ καθιστᾷ ἔτι μάλλον στενόχωρον τὸν παρὰ τὴν δοκοῦντα βωμόν τόπον. Οὕτω δὲ οὐ μόνον πολλαὶ τελεταὶ, ἐλευθέρην περὶ τὸν βωμόν κίνησιν ἀπαιτοῦσαι, εἶναι ὁλως ἀνέφικτοι, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς θυσίας καὶ τελετῆς θέαμα κατὰ πολὺ ἐλαττοῦται· διότι οἱ περὶ τὸν ἱερέα οὐδέποτε δύνανται νὰ σταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ πλήθους ἄλλως, ἢ στρέφοντες τὰ νῶτα εἰς τὸν βωμόν· ἢ πλάγιως μόνον, ὅπερ ἤθελεν οὐσιωδῶς δυσκολύνει τὰ τῆς θυσίας ἔργα. Πρὸς τούτοις τὸ σχῆμα τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι ἐνθεν μὲν βωμὸς, εἰς γωνίαν τοίχου προσκείμενος, ἐκείθεν δὲ ἐσχάρα, ὅπερ δύσκολον εἶναι νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι δὲν ἀντέδρανε καὶ εἰς τὰ ὀρησκεῦτικά τῶν Ἑλλήνων ἔθιμα. Τέλος ἄπορον φαίνεται μοι, πῶς ἢ ἀπὸ τοῦ κέντρου εἰς τὴν περιφέρειαν κλίσεις, ἣν, ὡς ἔχει, παραδέχεται ὁ Βέλκερος, ὡς οὐδεμίαν ἐνταῦθα μεταβολὴν προτείνων, ἥς ἔνεκα μάλιστα θεωρεῖ τὸν τόπον ἀκατάλληλον εἰς ἀκροατήριον πολιτικόν, πῶς ἢ αὐτῇ, λέγω, κλίσει φθίνεται αὐτῷ καλῶς ἔχουσα καὶ οἰκία πρὸς πλῆθος εἰς θυσίαν παριστάμενον, ἐν ᾧ τοῦτο πρόκειται νὰ ἴδῃ μάλλον ἢ ν' ἀκούσῃ τὰ γινόμενα.

Ὁ Κούρτιος μάλιστα μετὰ θαυμαστῆς πολυμαθείας, ἐκ τῆς κατ' αὐτὸν θέσεως τῆς ἀγορᾶς ζητεῖ νὰ πορισθῇ λόγους ὑπὲρ τοῦ πελασγικοῦ καὶ τοῦ ὑψίστου Διός. Ἀλλ' αἱ περὶ ἀμφιδόλων αὐταὶ συζητήσεις ἐμμέσως τὸ προκείμενον ἀφορῶσαι, δὲν εἶναι οἰκείαι εἰς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν, καθ' ὃν τῶν πραγματικῶν κυρίως λόγων ἐπιλαμβάνομεθα. Πρὸς τούτοις ὁ σοφὸς ἐκείνος ἀνὴρ, τὰ τοῦ σχήματος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος λίθου ἐρμηνεύων, ζητεῖ ν' ἀποδείξῃ αὐτὸ βωμόν καὶ τὸν ἀναθρόνον παραβάλλει πρὸς τὴν πρόθυρον. Ἀλλὰ καὶ ἂν μετὰ τὰ εἰρημένα ἤθελέ τις νὰ προτείνῃ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ λεγόμενος οὗτος βωμὸς ὑψοῦτο ἔτι ὑπὲρ τὸ ἐν μέτρον, ὥστε νὰ ἦναι δυνατόν ὁ θύτης, ἰστάμενος οὕτως ἐπὶ ἐπιπέδου κατὰ 2,50 μετρ. ἀνωτέρου τοῦ λοιποῦ ἐδάφους, ν' ἀποβλέπῃ εἰς τοὺς θεατὰς, ἀντὶ τοῦ νὰ στρέφῃ αὐτοῖς τὰ νῶτα, καὶ νὰ ἔχῃ οὕτως ἔμπροσθεν αὐτοῦ τὸ ἀνώτερον καὶ νῦν δῆθεν ἐλλείπον μέρος τοῦτο τοῦ βωμοῦ, ὑπὲρ τὸ ἐν μέτρον ὑψηλοῦ, οὐχ ἥττον ἄλλα προκύπτουσιν ἀτοπήματα. Διότι ὁ βωμὸς ἐκείνος οὐδὲ οὕτως ἀπέδρανε ὡς πρὸς τὸ πλῆθος περίοπτος, οὐχ ἥττον δὲ ἢ περὶ αὐτὸν κίνησις ἦτον ἀδύνατος· πρὸς τούτοις καὶ τὸ θέαμα τῆς θυσίας διατέλει οὐχ ἥττον ἐλλιπὲς καὶ ἢ περὶ αὐτὴν ὑψηροσία οὐχ ἥττον δυσχερὴς καὶ ἀδέξιος. Ἐξ ἐναντίας

ἂν θεωρήσωμεν τὸ προκείμενον ὡς βῆμα, εἰς οὐδεμίαν, ὡς εἶδομεν, προσκρούομεν δυσκολίαν. Αἱ πλάγαι μικραὶ βαθμίδες ἐχρησίμευσον εἰς τὴν ἀνάβασιν τοῦ ῥήτορος, ὃ δὲ ἀναθρόμος ἦτο λίαν ἀναγκαῖος τῷ γραμματεῖ τοῦλάχιστον, ὡς ἤδη ὑπεδείξαμεν, ὅστις δὲν ἠδύνατο ν' ἀναθρίνη εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγορεύοντος καταχόμενον βῆμα, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἔπρεπε νὰ κατέχῃ ὑψηλὸν τινα, ὑποκείμενον τῷ βήματι, τόπον ὅθεν ὑπὲρ τοὺς ἀκροτὰς ἰστάμενος ἠδύνατο ν' ἀναγινώσκῃ.

4. Ἔτερον λόγον κατὰ τῆς ἐνταῦθα θέσεως τῆς πνυχὸς ἐπιτάσσει ὁ Βέλκερος αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον ἡμικυκλοτερὲς τεῖχος, ὅπερ, ὡς λέγει, *πελασγικόν* ὄν, παριστᾷ λίαν ἀρχαῖον χαρακτῆρα. Ἀλλ' εὐστόχως ἀντιπαρετήρησεν ὁ Α. Ραγκαβῆς (α) ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τοιχοδομίας, καθ' ὃ οἱ λίθοι εἶναι πρὸς τὸ τετραγωνικὸν λαξευμένοι, καὶ οἱ δόμοι ὀριζόντιοι, δὲν εἶναι κυρίως πελασγικόν, ἀπαντᾷ δὲ καὶ εἰς πολλὰ μεταγενεστέρως ἐποχάς· ἔτι δὲ ἢ περὶ τοὺς συννόμους λίθους λαξευτὴ ταινία οὐδόλως τὸν ἀπλοῦν ἐκείνον καὶ ἀπέριτον πελασγικὸν τρόπον ἐμφαίνει. Εἰς ταῦτα δὲ δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ὁ λόγος οὗτος τοῦ Βελκέρου, ἂν εἰς μόνον τὸ μέγεθος τῶν λίθων ἀπέδρανε, ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὑπόστασιν τινα, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει μόνον, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τεῖχος μέρος τοῦ κυρίως μνημείου ἀπετέλει. Ἀλλ' ἤδη ὑπεδείξαμεν, ὅτι τὸ τεῖχος τοῦτο, μετὰ τινος ἐλλείποντος νῦν δόμου, ἦτο μόνον ὁ ὑποκείμενος τῷ μνημείῳ στερεοβάτης (*soubassement*), ἐπὶ σκοπῷ ἰσοπεδώσεως καὶ συνοχῆς τῶν χωμάτων κατασκευασθείς· ὅθεν βεβαίως ἀρμοδιώτατον παρίσταται εἰς αὐτὸν τὸ τοιοῦτον τῆς τοιχοδομίας εἶδος, εἰς οἰκνυδῆποτε ἐποχὴν καὶ ἂν ἀνήκῃ. Τέλος οὕτω διάκρισις καὶ ἀντίθεσις, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἀποτελεῖται μετὰ τοῦ κάτωθι στερεοβάτου καὶ τοῦ ἀνεχομένου μνημείου, ἐπιμαέστερον καὶ διὰ στενοτέρων δόμων ἐξωθεν κατασκευασμένου. Τοῦτο δὲ παρατηρεῖται καὶ ἄλλαχοῦ καὶ εἰς τεῖχη μάλιστα πόλεων. Ἀλλὰ καὶ ὁ στερεοβάτης τοῦ κατὰ τὴν ἱερὰν ὁδὸν ναοῦ τῆς φίλης Ἀφροδίτης, καὶ περ εἰς μεταγενεστέρην, ὡς γνωστὸν, ἐποχὴν ἀνήκοντος, εἶναι οὐχ ἥττον πελασγοειδής, ἄνευ μάλιστα τῶν ταινιῶν. Πρὸς τούτοις διὰ τῆς τοιαύτης διαθέσεως τῆς πνυχὸς καὶ διακόπτεται ἡ ὀχληρὰ ἐκείνη μονοτονία, ἣν ἤθελε παριστᾷ τοῖχος συνεχῆς καὶ ὁμοιόμορφος, 15 περίπου μέτρων ὕψους, ὧν τὴν ἐπιφάνειαν, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀνόρθωσιν, ποικίλλουσιν οὐ μόνον ἡ ὑποδεικνυομένη ἀντίθεσις, ἀλλὰ καὶ ἡ βάσις, ἣ ὁ ποὺς τοῦ τοίχου ὁ χωρίζων τὸν στερεοβάτην τοῦ ὑπερκειμένου μνημείου (β' δ), καὶ

(α) Antiqu. hellén. II. pag. 583.

τὸ περὶ τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ τείχους γείσον καὶ τὸ ἐν εἰδει ἀττικοῦ ἀνωθεν αὐτοῦ περιθεὶς θωρακεῖον (δ). Τὸ δὲ ἑκτακτον μέγεθος τῶν λίθων τῶν ἀποτελούντων τοὺς δόμους τοῦ στερεοβάτου τούτου ἐπιμαρτυρεῖ μάλιστα, ὅτι ἀνέκειτό ποτε μέγας τις καὶ βάρυς ὄγκος καὶ ἐπιβεβαιοῖ τὴν ἡμετέραν περὶ τῆς ἀναρθρώσεως τῆς πνυκὸς γνώμην. Ὅθεν, τούτων οὕτως ἔχόντων, ὁ κατὰ τὸν Βέλκερον ἀπὸ τοῦ τείχους τούτου προσδιορισμὸς τοῦ τόπου ὡς πελασγικοῦ παρίσταται, κατὰ τὰ προειρημένα, λίαν ἀποτετολμημένος.

δ. Ἡ δὲ ἐπὶ βράχου τινὸς τοῦ λόφου τῶν νυμφῶν ἀντιστρόφως κεχαρχγμένη ἐπιγραφὴ ΣΟΙΑ ΣΟΡΟΗ, ὄρος Διὸς, ἐξ ἧς ὁ Βέλκερος ζητεῖ νὰ πορισθῇ ἀποδείξιν τινα ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς πνυκὶ θέσεως τοῦ βωμοῦ τοῦ ὑψίστου Διὸς, οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνῃ, εἰμὴ τὸ κατ' αὐτὴν νότιον ὄριον, ἥτοι τέρμα τεμένους τινὸς τοῦ Διὸς τοῦ ὁμολογουμένως ἐκεῖ που πλησίον λατρευομένου. Δυνάμεθα μάλιστα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι διὰ τὴν θέσιν τῶν γραμμάτων, ἐπὶ ἐπιπέδου ἐξώθεν κεκλιμένου ὡς πρὸς τὸν ἀναγινώσκοντα, ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη σημαίνει σαφῶς τὸ ἐνταῦθα ἱκανῶς τῆς πνυκὸς ἀπέχον ἄκρον τοῦ τεμένους τούτου, οὕτως τὸ βόρειον τέρμα πολὺ ἐστὶ τῆς πνυκὸς ἀπωτέρω ἔκειτο. Τὸ δὲ νότιον τοῦτο ἄκρον, ἥτοι ἡ πλευρὰ ἐχωρίζετο πρὸς τούτοις καὶ διὰ μεταξὺ κειμένου φραγγώδους ἢ βραχῶδους ὀρίου ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸ ἡμικυκλοτερές τεῖχος τῆς πνυκὸς τόπου. Φαίνεται δὲ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη κεχαρχγμένη δεξιόθεν ἀγυῖας ἀγούσης ποτὲ εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν νυμφῶν ὑψηλότερα οἰκήματα τῆς συνοικίας ταύτης.

Αἱ δὲ ὑπὸ τοῦ λόρδου Ἀβερδίνου περὶ τὴν πνύκα ἀνακλυφθεῖσαι ἐπὶ εὐκταίῳ πινάκῳ ἐπιγραφαὶ (α), ἐν αἷς ἀναφέρεται ὁ ὑψίστος Ζεὺς, ἐπίσης οὐδὲν ἄλλο, ὡς πρὸς ἡμᾶς, δύνανται νὰ σημαίνωσιν, εἰμὴ ὅτι, ὡς εἰδωλὸν τι λατρείας τοῦ ἀγοραίου Διὸς ἔκειτο κατὰ τὴν πνύκα (β), οὕτως ἠδύνατο νὰ ᾔῃαι ἱδρυμένον καὶ παρ' αὐτὴν ἑτερόν τι τοῦ ὑψίστου Διὸς, οὐ μάλιστα τὸ τέμενος ὠρίζετο διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ μνησθέντος βράχου ἐπιγραφῆς· ἢ ὅτι τοῦ θεοῦ τούτου ἡ λατρεία, ἐγκαταλειφθεῖσας τῆς πνυκὸς, ἐπεκράτησέ ποτε καὶ μέχρι τῶν ἐτέρων αὐτῆς ὀρίων, ὑπερπηδήσασα, κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, καὶ αὐτὸ τὸ ἐν τῷ μεταξὺ βραχῶδες καὶ φραγγώδες ὄριον, οὕτως ἐμνήσθημεν ἥδη. Ὡς πρὸς ταῦτα δὲ οὐδεμίαν ἔχοντες ἀντίρρησην, οὐχ ἥττον οὐδόλως θεωροῦμεν τὴν περίστασιν ταύτην οὔτε ὡς οὐδαμῶς τὴν θέσιν τῆς πνυκὸς ἀναιρουσάν, οὔτε ὡς ὅλως συνηγοροῦσαν ὑπὲρ

τῆς ἀντὶ τοῦ βήματος αὐτοῦ θέσεως τοῦ ὑψίστου Διὸς.

Περὶ δὲ ἐτέρως τινὸς ἐπιγραφῆς ὄρος πνυκὸς, ἥτις λέγεται ὅτι εὑρέθη κατὰ τὴν θέσιν τῆς πνυκὸς (α), ἂν ἀξιοπίστως ἠδύνατο ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι ὅπως ἐπὶ στήλης παρὰ τὴν πνύκα ἱδρυμένης ἦτο, ὡς λέγεται, κεχαρχγμένη, ἠθέλομεν βεβαίως θεωρήσει αὐτὴν ὡς ἰσχυρὸν λόγον ἀποδείξεως ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας γνώμης.

β. Τελευταῖον ἐπιτάσσομεν τὸ ἐπὶ τῆς περὶ πνυκὸς σιωπῆς τοῦ Πausανίου στηριζόμενον ἐπιχείρημα τοῦ Βελκέρου. Ἡ παράλειψις αὕτη βεβαίως δὲν ἠθέλεν ἀποτελεῖ τὸ μόνον ἐν τῷ Πausανίᾳ ἄπορον. Ἀλλ' ἂν μόνον διότι ὁ περιηγητὴς ἐκεῖνος ἀναφέρει μὲν ὅπωςδὴ ποτε, ἀλλաχοῦ ὁμοίως, τὸ πελασγικόν, σιωπᾷ δὲ τὴν πνύκα, ἠδύνατο νὰ ἐξαχθῇ, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο τὸ πελασγικόν καὶ οὐχὶ ἡ πνύξ, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἠδύνατό τις νὰ δυσχυρισθῇ περὶ τῆς ἐνταῦθα θέσεως καὶ πολλῶν ἄλλων μνημείων ἀντὶ τοῦ πελασγικοῦ, ἢ τῆς πνυκὸς. Ἐπὶ τοῦ Πausανίου ἐσώζοντο βεβαίως πολὺ ἀξιολογώτερα λείψανα τῆς ἐγκαταλειμμένης πνυκὸς· ὅθεν καὶ ἀλλաχοῦ ἂν τοποθετήσωμεν αὐτὴν, τοῦτο οὐδόλως λύει τὴν ἀπορίαν τοῦ Βελκέρου ὡς πρὸς τὴν περὶ ἀξιολόγου τινος μνημείου, τῆς πνυκὸς, σιωπῆν τοῦ ἡμετέρου περιηγητοῦ. Ἀλλ' ἂν τὸ πελασγικόν, ὅπερ μόλις ὡς τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως ἀναφέρει ὁ Πausανίας (β), ἄνευ περιγραφῆς, διότι ὑπ' ἐκείνην κείμενον, ἦτο κυρίως εἰπεῖν τόπος καὶ οὐχὶ μνημεῖον, ἔκειτο ὄντως ἐνταῦθα, ἢ ἔλλειψις τῆς ὑπὸ τοῦ Πausανίου ὑποδείξεως τοῦ περιέργου τοῦλάχιστον σχήματος καὶ τοῦ τείχους τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μνημείου ἠθέλεν εἶσθαι ἐπίσης ἄπορος. Ὅθεν κατὰ πάντα λόγον ἡ ἀπορία αὕτη οὐδόλως δύναται νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς ἐναντίας ἡμῖν γνώμης· διότι ἡ σιωπὴ αὕτη εἶναι ἄρα δυσεξήγητος μόνον προκειμένης τῆς πνυκὸς, καὶ δὲν εἶναι ἐπίσης δυσεξήγητος, προκειμένου τοῦ πελασγικοῦ;

Τὴν δὲ δημώδη παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ τόπος οὗτος λέγεται *σκάλα τοῦ Δημοσθένους*, εἴτε ἀπὸ τοῦ περιηγητοῦ Χανδλέρου, εἴτε ἄλλοθεν προέρχεται, οὐδόλως θεωροῦμεν σπουδαῖόν τινα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας γνώμης λόγον· διότι καὶ αὕτη, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα περὶ ἄλλων μνημείων, δὲν κατάγεται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς κατὰ τὸν προηγούμενον πρὸ πάντων αἰῶνα, οὕτως εἰπεῖν, ἀναγεννήσεως παρ' ἡμῖν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

γ. Τέλος παρατηροῦμεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος λόφου καλλίστη εἶναι ἡ θέα, διότι οὐ μόνον ἡ

(α) Corp. Inscr. I. ἀρ. 495—506.

(β) Ἀγοραῖος Ζεὺς ἱδρύεται . . . καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· Σχολ. Ἀριστοφ. Ἰππ. 410 καὶ Antiqu. hellén. II σελ. 583.

(α) Ἑρμ. ἀρχαιολογικῆς ἀρ. 1290 σελ. 774, ἔτους 1833—Antiqu. hellén. I. ἀρ. 889 σελ. 579.

(β) Ἀττικ. ΚΗ'. 67.

θάλασσα, καθ' ἃ ἐλέχθη, εἶναι ἐκεῖθεν ὁρατὴ, ἀλλὰ, μάλιστα ἀπὸ τοῦ περὶ τὰ ἄκρα ἐδώλια περιπάτου, καὶ ὅλη σχεδὸν ἔτι ὑπόκειται ἡ πόλις· γνωστὸν δὲ εἶναι, πόσον ἐφιλοτιμοῦντο οἱ ἀρχαῖοι οὕτω νὰ τοποθετῶσι τὰ μνημεῖα, ὥστε νὰ ᾔναι καλλίστη ἡ ἀπὸ αὐτῶν ἀποψις. Ἀλλ' εἰς οὐδένα ἀναντιρρήτως ἄλλον ἐν Ἀθήναις καὶ περὶ αὐτὰς τόπον, ἢ τὴν πνύκα, ὡς ἀνωρθώθη, ἐφαρμόζονται ὅσα περὶ τοῦ τόπου τῆς τῶν Ἀθηναίων ἐκκλησίας ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς· ὁ Λουκιανὸς (α) ἀναφέρει, ὅτι ἐκεῖθεν ἐφαίνετο πλῆσιον ὁ Ἄρειος πάγος· ὁ Ἀρποκρατίων (β) ὅτι ἐφαίνοντο τὰ προπύλαια· ὁ Πλούταρχος (γ) ὅτι ἡ θάλασσα, καὶ ὅτι ἡ πνύξ ἔκειτο παρὰ τὸ Μουσεῖον καὶ τὴν εἰς τὴν πειραικὴν ὁδὸν ἄγουσαν· ὁ Φιλόχορος (δ), ὅτι ἀντικρὺ ἐφαίνετο ὁ Λυκαβηττός. Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι ὁ τόπος ἦτον ὑψηλός, διότι συνήθως εἶναι ἡ φράσις *ἀναβαίνειν εἰς ἐκκλησίαν* καὶ ὅτι ἔκειτο παρὰ τὴν ἀκρόπολιν (ε). Ὁ Αἰσχίνης (ς) καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (η) καὶ ἄλλοι ἀναφέρουσιν, ὅτι περὶ τὴν πνύκα ἦσαν πυκναὶ αἱ οἰκίαι· καὶ νῦν δὲ περὶ τὸν τόπον τοῦτον πλείστα ἀπντῶσι λαξεύματα θεμελίων οἰκῶν καὶ πιθάκνια (λάκκοι) τὴν οἰκονομίαν ἀναγγέλλοντα. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ τόπος, οἷος ἀνωρθώθη, ἦτο λίαν εὐρύχωρος, λίαν κατάλληλος εἰς ἐκκλησίαν καὶ ἱκανὸς ἀπὸ τοῦ κύσωνος καὶ τῶν ἀνέμων πεφυλαγμένος, ὅσον τοῦλάχιστον τὰ κάλλιστα τῶν θεάτρων. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὑπὲρ τὸ δέον δύσπιστον θεωροῦμεν τὸν περὶ τῆς ἀληθοῦς τῆς πνυχὸς θέσεως δυνάμενον ν' ἀμφισβᾷ.

Τοῦ δ' ἔμοῦ νῦν συντελουμένου ἔργου, αἰτοῦμαι συγγνώμην παρὰ τῶν σοφῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, ὧν τὴν γνώμην ἀντέκρουσα, εὐγνωμονῶν αὐτοῖς ὅτι ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν πολυτελοῦς τραπέζης ψυχία τινὰ συλλεξάμενος καὶ εἰς τὴν τῶν τόπων γνῶσιν ἐγκύψας, ἀπεδύθην εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, χάριν τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς τούτοις ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσω τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν περὶ τοῦ τοπογραφικοῦ καὶ ἀρχιτεκτονικοῦ τῆς πνυχὸς ζητήματος λύσιν. Καὶ τούτου ἐλπίζω, ὅτι ἐπέτυχον, κατὰ τὰς ἀσθενεῖς μου δυνάμεις· διότι ἐνόμιζον ἀπείσιον τὸ ν' ἀγνοῖται καὶ αὐτὸς ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἐπαλλεν αὐτῇ, οὕτως εἰπεῖν, ἡ καρδία τοῦ πολιτικοῦ σώματος τῆς τῶν ἡμετέρων πατέρων κοινωνίας. Εὐχομαι δὲ εἴτι ἀτελέστερον, ἢ ἀσθενέστερον εἶπον, ἄλλοι ἔμοῦ ἱκανώ-

τεροι ν' ἀναπληρώσωσιν, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν παρὰδόσεων.

Εὐχομαι δὲ μάλιστα ἡ πνύξ, οὐχὶ ἡ ὀχλοκρατικὴ ἐκείνη πνύξ, ἡ γενομένη ποτὲ κονίστρα τῶν ἀγρίων καὶ χυδαίων παθῶν τοῦ ὄχλου, ὅστις, ὡς πολυκέφαλός τις τύραννος, τοὺς ἀγαθοὺς πολίτας εἰς θάνατον, εἰς εἰρκτὴν, ἢ τοῦλάχιστον εἰς ματαίους στεναγμοὺς καὶ ἀπραξίαν κατεδίκαζεν· ἀλλὰ σεμνὴ τις ποτε τῶν ἐν τῷ πανελληνίῳ ἀρίστων ἐκκλησίῃ νὰ βουλεύηται τὰ βέλτεστα τῷ κοινῷ τῶν Ἑλλήνων· οἱ δὲ λοιποὶ, πολῖται, οὐχὶ νὰ ζητῶσι τὰ καπηλεύοντα καὶ αὐτὰ τῆς πολυπαθοῦς πατρίδος ἀνκυάγια, ἀλλ' εἰλικρινῶς τοῖς νόμοις πειθόμενοι καὶ τὸ κοινὴ συμφέρον πρὸ τοῦ ἰδίου τιθέμενοι νὰ ἐργάζωνται, ἕκαστος οὐ ἐτάχθη, εἰς κοινὴν εὐημερίαν, εὐσεβῶς καὶ φιλοστοργῶς πρὸς ἱλαρὰν τῆς πατρίδος τὴν ὅψιν ἀτενίζοντες.

Εἴθε δὲ καὶ ἐγὼ αὐτὸς, πολὺς ἐν τῷ ψυχρῷ γήρατι, θερμὸν ἐκ κατανύξεως αἰσθανόμενος τὸ δάκρυ ἐπὶ τῶν παρειῶν, ν' ἀτενίσω ποτὲ ἐν τοιούτῳ ἀνδρῶν συλλόγῳ εἰς ὕψις προσφιλεῖς, ἀναπολούσας μοι τὰς ποθεινὰς μὲν ἐμοί, ποθεινὰς δὲ καὶ ὑμῖν ποτε ἐσομένας γαληνίους ἐκείνας ἡμέρας, καθ' ἃς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος προτείνων καὶ τὰς τῶν προγόνων ἡμῶν ὑποθήκας, ἃς καθ' ἡμέραν, ὧ φίλτατοι παῖδες, ἐδιδάσκεσθε, ἐπικαλούμενος, ἐπεχείρουν νὰ περιστέλλω τὰς νεανικὰς ὑμῶν ὁρμάς, νὰ κατασιγάξω τὰ ἀποτρεπτικά τοῦ καθήκοντος ὑμῶν πάθη· διότι ἐκτὸς αὐτοῦ οὐδεμία ἐπὶ γῆς εὐδαιμονία, οὐδεμία γαλήνη, καὶ νὰ τρέψω τὸ ζωηρὸν ὑμῶν βλέμμα πρὸς τὸ πολυπόθητον ἐκείνο μέλλον, ὅπερ οἱ καλῶς μόνον παιδευθέντες καὶ νὰ παρascευάσωσι δύνανται καὶ νὰ ἐπιταχύνωσι (*).

Γ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.

ΠΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚΗ.

(Συνέχεια. Ἰδε φυλλάδιον 413.)

Δ'.

Ἐλευθερία ἐν Ἀμερικῇ.

Ὁ χαρακτηρ, αἱ ἔξεις, τὸ πνεῦμα λαοῦ τινος μορφοῦνται καὶ διαπλάσσονται ἐκ τῶν περιστάσεων, μετὰ τῶν ὁποίων ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη. Ἀπόδειξις δὲ τούτου ἡ Ἀμερικὴ, ἥτις κατωκλήθη ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἀνθρώπων δύο εἰδῶν· ἐκ τυχοδιωκτῶν, καὶ ἐξ ἐκείνων οἵτινες κατεδιώκοντο διὰ λόγους θρησκευτικούς. Οἱ μὲν τυχοδιωκταὶ, κατέχοντες ἀπερράντους γαῖας, ἴσοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀνυπότακτοι εἰς πᾶσαν πειθορχίαν, ἐδίδον εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν τὸ σωτήριον παράδειγμα τῆς πρακτικῆς ἐλευ-

(α) Διε κατηγορούμ. 9. καὶ antiqu. hellen. ἐνθα ἀνωτέρω.

(β) Ἐν λ. προπύλαια, ὁμοίως.

(γ) Θεμιστοκλ. 19. Θησ. 19, ὁμοίως.

(δ) Παρὰ Σενίδ. ἐν λ. Μέτων, ὁμοίως.

(ε) Πολυδ. Η' 132, ὁμοίως.

(ς) Κατὰ Τιμάρχ. § 81, ὁμοίως.

(η) Ἐκκλησιαζ. 244—ἱππ. 799, ὁμοίως.

(*) Ὁ ἀνωτέρω λόγος ἀπηγγέλθη ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἑλλην. Ἐκπαιδευτηρίου τὴν ἡμέραν τῶν ἐνταύσιων ἐξετάσεων.